

TÜRK AYDINLARINDA DEMOKRASİ: FARKLI KESİMLERDEN AYDINLARIN DEMOKRASİ ANLAYIŞLARI

Yrd. Doç. Dr. Ömer ÇAHA*

Giriş

1980 Askeri Müdahalesi'nden sonra en fazla konuşulan, tartışılan konuların başında demokrasi gelmeye başladı. Gerçi demokrasi 1950'li yıllardan beri Türk toplumunun siyasal ve entellektüel literatüründe yer alan bir konuydu. Ancak 1980 sonrasındaki yeni ekonomik ve siyasal açılımlar Türkiye'deki geleneksel demokrasi anlayışında da farklılıklar olduğunu veya en azından bu kavramdan farklı şeylerin anlaşıldığını ortaya koydu. 24 Ocak Kararları ile başlayan serbest piyasa ekonomisi, beraberinde bu ekonomik modele uygun ve elverişli bir siyasal zeminin yerleşmesi gereğini hissettirmişti.¹ Bunun bir gereği olarak liberalizm, bireysel özgürlükler, sivil toplum ve bunların bileşkesi olarak demokratikleşme farklı perspektiflerden tartışılır olmaya başlamıştı.

Bu konular üzerindeki tartışmalar Türk aydınlarının geleneksel konumundan yeni bir konuma geçmesinin önünü açtı. Aydınların geleneksel konumu devletin yanında yer almaktan ibaret olmuştur. Osmanlı döneminde devletin yönetim hiyerarşisi içinde yer alan ulema, modernleşme sürecinde yerini yeni aydın tipine bıraktı. Bu aydın tipi, Batı'da, sivil toplum içinde yer alarak devlet karşısında toplumun öncü birimini oluşturan intelligentsianın tersine, devletin çatısı altında konumlandı; ve devlet faaliyetlerine meşru zeminler sağlamaya çalıştı.² Hatta II. Meşrutiyet ile birlikte iktidar olma şansını

*Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

¹Serbest piyasa ekonomisi beraberinde serbest ve açık bir siyasal yapılanmayı zorunlu kılar. Bu yöndeki detaylı ve özlü bir argüman için Bkz. Samuel P. Huntington, "The Change to Change", *Comparative Politics: In the Post Behavioral Era*, Der. Lous J. Cantori and Andrew H. Zeigler, JR., (Boulder and Colorado: Lynce Reinner Publishers, 1988).

²Aydınla ilgili detaylı ve orijinal bir çalışma için Bkz. Sabri Ülgener, *Zihniyet Aydınlar ve İzm'ler* (Ankara: Mayaş Yayınları: 1983).

yakalayan Türk aydınları Cumhuriyet'in ilk yıllarında asker ve sivil bürokratin yanında yönetimin üçüncü ayağını oluşturdu.³ Oysa 1980 sonrası dönemde aydınların bu konumunda önemli bir değişikliğin olduğunu görmekteyiz. Nitekim başta demokrasi olmak üzere özgürlük, serbestiyet ve sivilleşme gibi bir çok konunun sembolü aydınlar olmaya başladığı gibi, gazete sayfaları ve televizyon ekranlarından devletin yanlış politikalarını toplumun gözleri önüne seren ve bunlara toplum adına eleştiriler getiren kesim de yine aydınlar olmuştur. Kısaca aydınlar, 1980 sonrası dönemde Türkiye'de adeta demokrasinin ve sivil oluşumların temsilcisi ve simgesi haline gelmişlerdir.

Bu çalışmamızda sağdan sola uzanan bir çizgide Türk aydınlarının demokrasiye ilişkin görüşlerini ve demokrasi anlayışlarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymaya çalışacağız. Bu amaçla çalışmamızda Türkiye'de başat üç kesimi temsilen birer entellektüel üzerinde duracağız. Sol kesimi temsilen Mümtaz Soysal, liberal kesimi temsilen Aydın Yalçın ve milliyetçi/muhafazakar kesimi temsilen de Nevzat Yalçıntaş'ı alacağız. Her üçünün ortak özelliği kendi kesimlerinde önde gelen etkili isimler olmalarının yanısıra, aynı zamanda birer akademisyen ve bilim adamı olmalarıdır. Bu üç isim de 1950'li yıllardan beri Türkiye'de demokrasi mücadelesinde aktif biçimde yer almışlardır. Bunların yazılarından hareketle Türkiye'deki üç kesimin demokrasiye ilişkin görüşleri hakkında bazı ipuçları yakalayabileceğimizi düşünüyoruz.

1920 yılında doğan Aydın Yalçın 1950'li yılların demokrasi mücadelesinde aktif bir biçimde yer alan ender kişilerden biridir. Bu tarihlerde Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapan ve 1954 yılından itibaren arkadaşları ile birlikte çıkardıkları Forum adlı dergiyle Anglo-Sakson tipi bir demokrasi arayışına girişen Yalçın, 1957 yılından itibaren Demokrat Parti muhalefeti ile karşılaşmış ve bu tarihten 1960 Askeri Müdahalesi'ne kadar Demokrat Parti'ye karşı entellektüel muhalefetin öncülerinden biri konumuna gelmiştir. 1960 Askeri Müdahalesi'nin akabinde Ulusal Birlik Komitesi tarafından Ekonomik ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanlığı'na atanmış olan Yalçın, daha sonra Yeni Türkiye Partisi'nin kurucuları arasında yer alarak siyasal hayata girmiştir. Değişik dönemlerde milletvekilliği yapan Yalçın, 1970'li yılların sonlarına doğru Forum dergisini Yeni Forum adıyla yeniden çıkarmıştır.⁴ Vefatı olan 1994 tarihine kadar yurtdışı da dahil olmak üzere bir çok üniversitede ders veren Yalçın, Türkiye'de liberalizm ile özdeşleşen isimlerden biri haline gelmiştir.

1950'li yıllarda Aydın Yalçın ve arkadaşlarının başlattığı demokrasi mücadelesinde yer alan isimlerden biri de 1929 yılında doğan Mümtaz Soysal'dır. 1956 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde asistan olarak akademik hayata başlayan Soysal, 1971 yılında aynı üniversitede dekan olarak görev yapmış; 1960 Anayasasını hazırlayan komisyonda yer almış ve Uluslararası Af Örgütü temsilciliği de yapmıştır. 1991 yılına kadar S.B.F.'de öğretim üyeliği yapan Soysal 1991 yılından itibaren siyasal yaşama girmiş ve Dışişleri Bakanlığı görevine kadar yükselmiştir. 1950'li yılların sonuna kadar Aydın Yalçın ile aynı kulvarda demokrasi mücadelesini sürdüren Soysal, 1960 Askeri Müdahalesi'nden sonra farklı arayışlara yönelmiştir. Aydın Yalçın'ın liberal demokrasi anlayışına karşı Soysal, sosyal demokrasi anlayışını savunanların safında yer almıştır. Siyasal yaşama

³Türk aydınlarının tarihi gelişim içinde devletle ilişkisi konusunda kısa ve özlü bir çalışma için Bkz. Murat Belge, "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt I, (İstanbul İletişim Yayınları, 1983).

⁴Yeni Forum dergisi 1979 yılında yayın hayatına atılmış olup halen devam etmektedir.

girmeden önce Milliyet gazetesinde düzenli köşe yazarlığı yapan Soysal, siyasal yaşama girdiği 1991 yılından itibaren aynı zamanda Hürriyet gazetesinde düzenli olarak köşe yazarlığını sürdürmüştür.

Bu iki aydına göre daha genç olan Nevzat Yalçıntaş ise 1933 yılında dindar bir ailede dünyaya gelmiştir. Doktora eğitimini Fransa'da tamamlayan Yalçıntaş uzunca bir süre İslam ülkelerinin hemen hemen tümünü gezmiş ve bu ülkelerden bazılarında iki-üç yıl sürelerle bulunmuştur. Daha sonra uzun bir bürokrasi deneyimi yaşayan Yalçıntaş, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü görevinde bulunmanın yanısıra, Devlet Planlama Teşkilatı'nda Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı da yapmıştır. 1976 M.C. Hükümeti döneminde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü görevini yürüten Yalçıntaş, 1980 sonrasında Aydınlar Ocağı Genel Başkanlığı görevine gelmiştir. İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde öğretim üyeliği yapan Yalçıntaş, aynı zamanda özel sektörde danışmanlık görevleri ve Türkiye gazetesi köşe yazarlığı yapmaktadır.

Çalışmamızda bu üç aydının demokrasiye ilişkin görüşlerini beş ana nokta etrafında analiz etmeye çalışacağız: Aydınların demokrasiden ne anladıkları, Türk demokrasisinin temel problemleri hakkındaki görüşleri, Türk demokrasisinin problemlerinden kimlerin sorumlu olduğu hakkındaki görüşleri, demokrasi ile ilgili önerileri ve diğer kesimler (ordu, medya, sivil toplum örgütleri, vb.) hakkındaki görüşleri gibi konular etrafında çalışmamızı yoğunlaştıracaktır.

Araştırmamıza konu oluşturan dönem ise üç aydının 1988-1991 tarihleri arasındaki dört yıllık yazılarını kapsamaktadır. 1988 yılını başlangıç noktası almamızın temel nedeni, bir yıl sonra emekli olacak olan 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile birlikte askerlerin damgasını vurdukları bir dönemin kapanmış olmasıdır. Nitekim başta kimin, hangi yöntemle cumhurbaşkanı seçileceği konusu olmak üzere, yeni dönemin demokratik yapılması ile ilgili en hararetli tartışmalar 1988 yılına denk gelmekteydi. Bu tarihten itibaren askerlerin yönetim üzerindeki etkinliği Kenan Evren ile birlikte büyük ölçüde son bulmuş ve aydınlar görece rahat bir ortam içinde ürün verebilmişlerdir. 1991 yılını son yıl olarak almamızın temel nedeni ise askeri yönetim tarafından yönetimden uzaklaştırılan siyasetçilerin yeniden siyasal yaşama dönmelerine olanak veren Ekim 1991 Genel Seçimleri olmuştur. Bu seçimle birlikte bir çok kesim tarafından eleştirilen askerlerin etkinliği altındaki siyasal dönem büyük ölçüde kapanmıştır. Bu tarihe kadar aydınların arayışlarından biri de bu yeni döneme ilişkin olduğu için bu dönemi çalışmaya değer bulmaktayız.

Örneklemimize giren yazılar belli bir prensibe göre seçilmeye çalışılmıştır. Her yazarın haftada yazdığı iki makalesi örnekleme dahil edilmeye çalışılmış; ancak bu prensibi Soysal'ın dışında diğer yazarlara uygulamak mümkün olmamıştır. Soysal, 26 Eylül 1991 tarihine kadar Milliyet gazetesinde düzenli olarak yazdığı için bu sistemi onunla takip etmek kolay olmuştur. Diğer yazarlardan Aydın Yalçın Yeni Forum dergisinde önceleri onbeş günlük, sonraları bir aylık yazdığı için Yalçın'ın dört yıllık süre boyunca, başta "Başyazıları" olmak üzere, Yeni Forum'da yazdığı tüm yazıları çalışma kapsamına alınmıştır. Nevzat Yalçıntaş ise 1990 yılına kadar Zaman ve Türkiye gazetelerinde değişik aralıklarla düzensiz biçimde yazmaktaydı. Ancak 1990 yılından itibaren Türkiye gazetesinde haftada bir kez düzenli olarak yazdığı için onun da tüm yazıları çalışma kapsamına alınmıştır. Burada, üç yazarın, örneklemimiz kapsamına giren dört yıllık yazılarından hareketle demokrasiye ilişkin görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Devletçi Demokrasi

Mümtaz Soysal'ın yazıları genel olarak değerlendirildiğinde, bu yazılarda devleti mekez alan bir demokrasi anlayışının formüle edildiğini görmekteyiz. Devlet demokratik kurumların belirleyicisi olduğu gibi toplumsal ve iktisadi yaşamın da öncüsü durumundadır. Devlet salt bir kurum olarak değil, aynı zamanda sembolik önemi olan bir değerler ve gelenekler bütünü olarak da anlam kazanmaktadır. Devlet hem somut kurumlardan hem de toplumsal siyasal yaşamın mutlak simgesel değerlerinden oluşan bir bütünlüğü yansıttığı için Soysal, bu tür bir devlet geleneğinden yoksun siyasal yapıların sağlıklı bir demokrasiye kavuşamayacağını iddia etmektedir. Bu noktadan hareketle Soysal, devlet geleneğini besleyen etik değerlerin zayıflaması nedeniyle devletçi bir demokrasi anlayışının Türkiye'de fazla görülmediğini vurgulamaktadır.

Demokrasi anlayışında devlete özel bir yer veren Soysal, devletin temel simgesi olarak da cumhurbaşkanlığı makamını kabul etmektedir. Soysal, devletle özdeş olan cumhurbaşkanlığının herkes tarafından paylaşılmayacak kadar ciddi bir kurum olduğunu vurgular. Bu konudaki görüşlerini Turgut Özal'ın cumhurbaşkanlığı seçileceği 1989 yılında sık sık dile getiren Soysal, bu tarihlerde Türkiye'nin artık asker kökenli olmayan bir cumhurbaşkanını kadirabileceğinin, ancak devlet ve bürokrasi deneyimi olmayan birisinin asla cumhurbaşkanı olamayacağını altını hararetle çizmektedir. Soysal "Türkiye ne kadar kabuk değiştirmiş olursa olsun, iş çevrelerinden ya da kasaba avukatlarından gelenlerin henüz cumhurbaşkanlığında başarılı olamayacakları"nı söyleyerek devlet kökenli olmayanlara bu mevkiyi kapatmaktadır.⁵

Bu noktayı temel aldığımızda, Soysal'ın devletin en önemli mevkisini, diğer bir deyişle devleti toplum kökenli birine kapatmakla esasında demokrasinin önünü tıkayıp tıkamadığı konusu bir tartışma konusu olmaya başlar. Bunun da ötesinde devlet yöneticiliğini, devlet geleneğiyle yetişmiş devletçi elitlere yakıştırdığımız zaman bunun ya bürokrat ya da asker kökenli biri olması gerekmektedir. Soysal tercihini bürokratlardan yana kullanmaktadır. İkisi de devletçi elit kategorisini oluşturduğuna göre, ikisi de devlet normlarıyla yetiştiğine ve devlet tercihlerini topluma öncelediğine göre asker ile bürokrat arasında nasıl bir fark bulunmaktadır? Soysal'ın bu konuda yönetimi topluma karşı kapalı tutan elitist bir yaklaşım içinde olduğu açıkça görülmektedir.

Soysal cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini de devlet imajının zedeleneceği kaygısıyla reddetmektedir. Parlamenter bir rejimde halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanının parlamentonun üzerinde yetkilere sahip olacağı ve frenlenemeyeceği korkusunu dile getirmektedir.⁶ Bu nedenle devlet yapısıyla ilgili kurumların oluşturulmasında insiyatfin toplumda değil, devlet etkisine açık olan kurumlarda olması gerekir. Devletin zirvesi olan Cumhurbaşkanlığı ile halk idaresi arasındaki ara kademeyi parlamento oluşturmaktadır. Soysal'a göre halkın devlet yapılanmasını etkileme yönündeki iradesi ancak buraya kadar gelebilir. Bu noktadan sonra halkın temsilcisi olan parlamento iradesi devreye girer ve halkın iradesini dolaylı yoldan devlet üzerinde etkin kılar. Çünkü devlet, halka ve halktan gelen etkilere dolaysız şekilde açık olmayacak kadar ciddi bir kurumdur.

⁵Soysal, "Cumhurbaşkanlığı", Milliyet, 9 Aralık 1988.

⁶Soysal, "Düşe Kalka", Milliyet, 15 Eylül 1989.

Soysal, Türk demokrasisinin problemlerini analiz ederken siyasal kültürdeki "devlet imajının" aşınmasına en ciddi sorun olarak parmak basmaktadır. Devlet anlayışındaki sapmalar, demokrasisinin en ciddi problemlerini oluşturmaktadır. Soysal'a göre "devlet", geleneksel Türk siyasal kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkiye'de demokrasi de bu kavramı esas alarak gelişmelidir. Devlet "süreklilik, güven ve ciddiyetin bir ifadesi olmalıdır" diyen Soysal, Osmanlı dönemi de dahil olmak üzere devlete izafe edilen kavramların bugünkü yöneticiler elinde olduğu gibi hiçbir zaman bu kadar bozulmadığını ileri sürmektedir.⁷ Bugünkü yöneticiler devlet normlarını dejener ederken kanun, kural, anayasa, yöntem gibi sınırlayıcı mekanizmaları da es geçmekte ve bozmaktadırlar. Özellikle hükümetler, kanunları ve yasaları işlerine geldiği gibi yorumlamakta ve kendi davranışlarını teyid edici birer kalıp haline getirmektedirler.

Soysal devleti hiyerarşik bir yapılanma içinde telakki ettiği için, en büyük bozulma, ifsat ve çürümenin devlet yapısının zirvesinde meydana geldiğine inanmaktadır. Soysal'a göre "devletin yukarı katlarındaki başıbozukluk, tutarsızlık ve yalap-şalaplık aşağı kademeleri de şaşkınlıştırmış; kimin, neyi, niçin yapmak istediğini kestiremeyen görevliler hata üstüne hata işlemişlerdir."⁸ Soysal, devletin üst kademelerindeki bozukluğun tüm kurumlara yansdığı noktasından hareketle çok karamsar bir tutum sergilemektedir. Soysal'a göre balık baştan kokmuştur ve "bu koku, Anayasa hukukunu perişan ettikten sonra, yönetim hukukunun köküne kibritsuyu ektikten sonra en sağlam kurumları ve kişileri de çürüterek ülkeyi tam bir zilletin ve aczin içine düşürmüştür."⁹ Devletin üst kademesinde alınan kararların tek kişiden kaynaklandığından şikayet eden Soysal, devleti adeta kemiksiz bir iskelete benzetmektedir. Soysal'a göre alınan kararlar "kollektif aklın süzgeçinden geçirilmiş kararların ifadesi değildir."¹⁰ Ciddi kararlar siyasal sistem içinde ağırlığı olan liderlerin tasallutu altında alınmaktadır. Devlet adabı ve geleneği ile yetişen Türk milleti de bu manzara karşısında devlete olan güven ve bağlılığını yitirmektedir. Bu ise sonuçta demokratik rejimi tehlikeye sokacak potansiyel bir tehlike arz etmektedir.

Devlet Soysal'da tamamen sosyal demokrasi anlayışında olduğu gibi topluma refah dağıtan, topumu planlayan, yol gösteren bir konumdadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında böyle bir devlet mevcuttu. Topluma parasız eğitim veren, toplumun hizmetinde olan bir yapıdaydı devlet. Oysa bugünkü devlet eğitim kurumlarını parası olmayanların üzerine kapatmakta, tüm hizmetleri paraya göre dizayn etmekte ve herşeyden önemlisi para uğruna devlete ait teşebbüsleri yabancılara vermektedir.¹¹ Kısacası bugün toplumdan uzaklaşmış, toplumla ilişkilerini para eksenine oturtmuş bir devlet anlayışı ile karşı karşıyayız. Demokrasiyi tesis edilmesi için devlet anlayışındaki sapmaların giderilmesi ve devletin, toplumun hizmetine yeniden sokulması gerekmektedir.

Soysal Türk demokrasisinin bir başka problemi olarak da mevcut Anayasaya dikkat çekmektedir. 1982 Anayasası nicelik olarak çok detaylı formalitelerden

⁷Soysal, "Bu Ne Biçim Devlet Yönetmek?" Milliyet, 24 Mayıs 1989.

⁸Soysal, "Vahdettin ve Yol Geçen Hanı", Milliyet, 24 Nisan 1991.

⁹Soysal, A.g.m.

¹⁰Soysal, "Kemiksiz Devlet", Milliyet, 2 Şubat 1991.

¹¹Soysal, "Kuşaktan Kuşağa", Milliyet, 28 Ocak 1989.

oluşturmuştur. Nitelik olarak da ısmarlanarak hazırlanmış, her tür yasaklayıcı ve kısıtlayıcı içeriğe sahip bir anayasadır.¹² Anayasanın sınırlı bir grubun tercihleri doğrultusunda hazırlanmış olması onu zaten değiştirmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü bu yasa tüm toplumu kuşatıcı genel bir çerçeve sunmaktan uzak olduğu gibi bazı kesimleri siyasal yaşamın dışına da itmektedir. Bu nedenle Anayasanın ya siyasal faaliyetleri kısıtlayıcı maddelerini veya hepsini tamamen, yeni bir anlayışla değiştirmedikçe sağlıklı bir siyasal yaşam oluşturmak mümkün değildir.¹³ Soysal'a göre Anayasa, toplumsal sözleşmeyi sağlayan bir metin niteliğinde olduğu için ona "taraf olma" niteliği taşıyan herkesin katılımı gerekir. Anayasa hem hazırlanırken hem de uygulamaya geçilmesi için onaylanırken onay alacağı tek mecri toplumsal kesitlerin temsilcilerini barındıran meclistir. Meclis onayından geçmedikçe bir Anayasanın meşruiyeti ve sağlıklılığı tartışılır.¹⁴

Soysal'a göre devlet ile toplum arasında bir köprü kurulması ancak parlamentonun etkin kılınmasıyla mümkün olabilir. Çünkü parlamentoya gelen temsilciler toplumsal kesimlerin bir temsilcisi ve sözcüsü olarak gelmekte ve bunlar aracılığıyla toplumsal kesimlerin iradesinin hakim kılınması sözkonusu olmaktadır. Soysal'a göre halkın siyasal sisteme katılımı temsilcileri seçmekle sınırlı kalmamalı, temsilciler en az parlamento kadar halk içinde de bulunarak onların sorunlarını Meclis'e taşımalarıdır. Bu nedenle Soysal, meclisin yılda beş ay çalışan Fransa örneği gibi olabildiğince az toplanması ve milletvekillerinin topluma dağılarak toplumun içinde yer almasının sağlanması gerektiğini savunur.¹⁵

Soysal'a göre topluma ve siyasal yapıya ilişkin tüm konuların halkın temsilcisi durumunda olan parlamentoda tartışılarak karara bağlanması gerekir. Soysal bazı konularda sık sık halkın görüşüne başvurmak için referandumlara gitmenin gereksiz, hatta demokratik açıdan yetersiz ve sakıncalı olduğuna işaret etmektedir. Madem ki halk bir kaç yıllığına meclisi temsilci olarak seçmiştir, o halde artık bu noktadan sonra her şeyin burada çözümlenmesi gerekir. Oysa hükümetler bazı konuları referandum şeklinde halkın karşısına götürerek parlamenter rejimi aşındıran bir tavır sergilemektedirler. Referandumlar halka sadece "evet" veya "hayır" gibi kısıtlı iki seçenek sunmaktadır.¹⁶ Oysa halkın aktif biçimde siyasete katılması ve siyasal konularla ilgili görüşler beyan etmesi gerekiyor. Bu da bütün toplumla mümkün olamayacağına göre halkın temsilcilerinin siyasal konuları enine-boyuna mecliste tartışarak karara bağlamaları gerekmektedir.

Fakat Soysal siyaset yapma yolunun toplumsal kesimlere sürekli açık kalmasını istemektedir. Toplumsal kesimlerin temsilcisi olarak parlamentoyu öne çıkarmanın yanısıra sivil toplumsal faaliyetlerin de gerekliliğine işaret eder. Bu bağlamda toplumsal grupların siyasetle aktif biçimde uğraşmaları ve toplumun politize olmasının önündeki her tür engelin kaldırılması zorunludur. Çünkü siyasal konuları kimi zaman sadece parlamentoda tartışmak yetmez, toplumun bu konuda bilinçlenmesi için toplumsal

¹²Soysal, "Anayasanın Püf Noktası", Milliyet, 23 Mayıs 1989.

¹³Soysal, "İki Düşüm", Milliyet, 7 Eylül 1988.

¹⁴Soysal, "Anayasanın Püf Noktası", Milliyet, 23 Mayıs 1989.

¹⁵Soysal, "Milletvekilliği Meselesi", Milliyet, 12 Mayıs 1989.

¹⁶Soysal, "Yozlaşmadan Uzaklaşmak", Milliyet, 24 Eylül 1988.

düzye de tartışılması gerekir. Soysal'a göre örgütlenme ve örgütlü siyaset demokrasinin sine qua nonunu (olmazsa olmaz kuralı) oluşturduğu için örgütlü toplum unsurlarının zaman zaman sokaklarda gösteriler yapıp boy göstererek seslerini duyurmaları gerekir. Bu tür örgütlenmelerin parlamentonun arkasındaki itici güç görevi yaptığı noktasından hareketle Soysal, sivil toplumu takviye edecek nitelikteki örgütlenmeleri demokratik açıdan zorunlu görmektedir.¹⁷

Soysal'a göre siyasal ve toplumsal yaşamdaki bozulmaya yol açan temel faktör devlete yönelik etik normlardaki bozulmalarda yatmaktadır. Türkiye'de devlet adamlarının kafasındaki değer ve referanslarla davranışları arasında büyük bir uyumsuzluk vardır. Soysal sadece siyaseti pragmatik amaçlarla kullananları değer, aynı zamanda devletin temel ideolojisini yüklenen siyasetçileri de yukarıdaki tablodan sorumlu tutmaktadır. Soysal "Kemalizmi Çankaya'da veya devlette koltuk kapma ideolojisi, devletçiliği de toplumsal yararları kendi yararına dönüştürme aracı olarak algılayanlarla nereye kadar gidilebilir?" diyerek devletçi elitleri de eleştirmektedir.¹⁸ Bugün devlet baştan aşağı ahlaki bir ifsat yaşamaktadır. Bu ifsatın en belirgin göstergesi "devlet adamı" imajındaki aşınmışlıkta yatmaktadır.¹⁹ "Devlet adamı" kavramı Soysal'ın söyleminde özel bir anlama sahiptir. Devlet anlamı, toplumu bilimsel bir gözlemlerle çok iyi tanıyan, topluma parasal kriterlere göre yaklaşmayan, toplumun tercihini iyi bilen ve toplumun menfaatını kendininkinin üzerinde tutan kişidir.

Soysal yönetimin "devlet adamı" olmaktan uzak Amerikan-eğitimli, mühendis-kökenli kişilerin elinde adeta bir "müteahhitlik yönetimine" dönüşmüş olmasını, sistemin ana problemlerinden biri olarak kabul etmektedir. Soysal bu yöndeki eleştiriyi özelde ANAP, genelde de tüm merkez sağ partilere yönelmektedir.²⁰ Merkez sağ partilerin özelleştirme yönündeki poliükası bu anlayışın bir uzantısından başka bir şey değerdir.

Merkez sağ partilerin özelleştirme politikasına şiddetle karşı çıkan Soysal, özelleştirmeyi izleyen "başıboş ekonomik politikaların" devlet geleneğindeki "düzensizlik, disiplinsizlik ve işbirliğini yapamayış" yönündeki tutumu daha da körükleyeceğini düşünmektedir. Soysal'a göre, devlet geleneğindeki çürümüşlüğe "serbest piyasa ekonomisi eklenince iş iyice çığırından çıkacaktır."²¹ Serbest piyasa ekonomisi ile birlikte ortaya çıkan başıboşlukluğu Soysal'a göre çağdaş Müsümanlık ve Hıristiyanlık da kabul etmeyecektir. Soysal, "piyasa ekonomisinin kurallarına göre işleyen başıboş kapitalizm bir günahlar yumağı olmaktan öteye gidemez; Tanrı insanları bunun için yaratmamıştır." diyerek serbest piyasa ekonomisini sert bir üslupla reddetmektedir.²² Soysal, serbest piyasa ekonomisi ile birlikte her tür planlı kalkınmayı bir alternatif olarak bir kenara bırakanlara da yine sert bir dille tepki göstermektedir: "Son on yılın en büyük salaklığı 'komünizm çöktü, ideolojiler öldü' yaveleriyle planlı davranış adına ne kalmışsa onları da ortadan kaldırmak olmuştur... Meydan vahşi liberalizme kalmış,

¹⁷Soysal, "Kuzular", Milliyet, 14 Nisan 1989.

¹⁸Soysal, "Etik", Milliyet, 9 şubat 1990.

¹⁹Soysal, "Silkinme", Milliyet, 19 Ocak 1990.

²⁰Soysal, "Yozlaşmadan Uzaklaşmak", Milliyet, 24 Eylül, 1988.

²¹Soysal, "Başıboşuk", Milliyet, 13 Nisan 1991.

²²Soysal, "Centesimus Annus", Milliyet, 8 Mayıs 1991.

başbozuk felsefecilerine gün doğmuştur."²³ Takip edilen iktisadi politikalar bölgeler arasında uçurumlara yol açtığı gibi sosyal sınıflar ve mesleki gruplar arasında da uçurumlara yol açan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapan bu sistem, ciddi sosyal problemlere ve çalkantılara yol açabilecek bir potansiyeli barındırmaktadır.²⁴

Soysal, toplumsal sorunların üstesinden gelmenin yolu olarak açık bir toplum projesi öne sürmektedir. Demokrasiye ilişkin sorunların kökeninde toplumsal yasaklar yatmaktadır. Konuşma yasağı insanları önlenmesi güç gerilimlere yöneltmekte; herkes, içinde biriken nefret ve öfkeyi farklı yollardan dökme yoluna başvurmaktadır. Bazı konuların konuşulmasının yasaklanması o konuların konuşularak çözülmesi yerine farklı araç ve platformlara taşınmakta ve insanlar fikirlerini farklı biçimlerde ifade etmeye yöneltmektedirler.²⁵

Soysal Güneydoğu sorununun da bu çerçeveden hareketle çözümlenebileceğini düşünmektedir. Güneydoğu sorununu irdeleyen yazılarında Soysal, "kendi olmak" kavramını sık sık kullanmaktadır. Ona göre Güneydoğu sorunu çoğulcu bir toplum anlayışı ve devlet öncülüğünde bir kalkınma hamlesi ile çözümlenebilecektir. Soysal'a göre demokrasiyi sadece bir katılımdan ibaret gören anlayış bugün artık yıkılmaya yüz tutmuş durumdadır. Demokrasiyi farklılıklara müsamaha gösteren ve toplumu üniter olmaktan çıkaran bir forma sokmak gerekir. Soysal'a göre "biz bize benzeriz; benzemiyeni de benzetiriz, düşüncesi şimdi neredeyse bir Ortaçağ inancı kadar uzakta ve geride kaldı. Günümüz renklilik ve çeşitlilik çağıdır."²⁶ Bu noktadan hareket eden Soysal, bu bölgede yaşayan vatandaşlara her tür kültürel hakkın, kendi dilinde yayın ve anadilini konuşma hakkının verilmesi gereğini sık sık vurgulamaktadır. Ancak bu yetmez, bu yöndeki hakları ekonomik politikalarla da takviye etmek gerekir. Bu konuda atılacak adım devlet öncülüğünde ekonomik bir kalkınma hamlesini başlatmaktan geçmektedir. Kısaca Soysal'a göre insanlar, "bana ben olma fırsatını veriyor, beni ezmiyor, dışlamıyor dedikleri devlete daha çok bağlanırlar."²⁷ Soysal'a göre Güneydoğu sorununun çözümü burada yatmaktadır.

Soysal Türkiye'deki problemlerin çözümünün sosyal anlaşma veya uzlaşma niteliği taşıyan bir anayasanın hazırlanmasından geçtiğinin altını ısrarla çizmektedir. Tüm sosyal kesimlerin, sınıfların, çıkarların ve beklentilerin sesine kulak verecek nitelikte bir anayasanın hazırlanarak adeta toplumsal sözleşmenin yenilenmesini şart koşmaktadır. Şimdiye kadar hazırlanan Anayasaların tümü askerler tarafından bir önceki döneme tepki olarak hazırlandığı için toplumsal uzlaşma misyonu sağlamaktan uzaktırlar. Askerlerin gölgesinden uzak, özgürlük ve insan haklarına saygı gösteren bir anayasanın şart olduğunu sık sık vurgulamaktadır.²⁸

²³ Soysal, "Kilitlenme", Milliyet, 2 Ocak 1991.

²⁴ Soysal, "Kimya", Milliyet, 29 Aralık 1989.

²⁵ Soysal, "Konuşmak", Milliyet, 3 Mayıs 1988.

²⁶ Soysal, "Olmayan İki Hak", Milliyet, 7 Nisan 1990.

²⁷ Soysal, "Dışlamak ya da Kapsamak", Milliyet 10 Eylül, 1991.

²⁸ Soysal, "Doğrularla Yarılışlar", Milliyet, 17 Mart 1989.

Bununla birlikte Soysal geniş çaplı bir muhalefet üzerinde durmaktadır. Başta muhalefet partileri olmak üzere tüm toplumsal örgütlerin hükümetin politikalarına karşı sokaklara dökülmesi ve kararlarını protesto etmesini istemektedir. Muhalefet partileri ile birlikte sendikalar, mesleki kuruluşlar ve basın da aynı şekilde hükümetin yanlış politikalarına karşı teyakkuz halinde olması ve sokaklarda boy göstermesini salık vermektedir. Soysal özellikle hükümetlerin özelleştirme politikalarına karşı tüm muhalefet gruplarını eyleme çağırmaktadır.²⁹ Soysal 1991 öncesinde ANAP'a karşı yaptığı çağırışı 1991 sonrasında kurulan ve kendisinin de Bakan olarak içinde yer aldığı DYP-SHP koalisyonuna karşı da yapmaya devam etmiştir.

Soysal'ın önerdiği demokrasi modeli küçük ölçekli bir demokrasi modelidir. Ona göre geniş ölçekli demokrasilerde yüksek mercilerle taban arasında büyük bir kopukluk yaşanmaktadır. Türkiye gibi geniş bir ülke yönetiminde bu problemi gidermenin yolu federatif yapıyı andırır nitelikte yerinden yönetim modelinden geçmektedir. Başta yerel yönetimler olmak üzere toplumu tabandan tavana doğru örgütlemek gerekmektedir. Bu yapılanma içinde adem-i merkezîyetçi bir yönetim modeli ortaya çıkmış olacaktır.³⁰

Soysal ekonomik politikalara da devletçi bir kimlikle yaklaşmaktadır. Ona göre ekonomi merkezden planlı biçimde yürütülmelidir. Fakat ekonomi politikasını merkezileştirmekle, siyaseti adem-i merkezileştirmenin nasıl mümkün olacağı konusu karanlıkta kalmaktadır. Çünkü siyasal sürecin en önemli unsurunu ekonomik gruplar oluşturmaktadır. Bunun yanısıra ekonomik sistemin örgütlenme veya yapılanması ile siyasal sistemin örgütlenmesi veya yapılanması arasında sıkı bir ilişki, bir paralellik vardır. Ekonomi merkezden yönetilince siyasal sürecin de merkezden kumanda edilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla tabandan tavana doğru siyasal bir örgütlenme ancak tabandan tavana bir iktisadi politika ile mümkün olabilir. Yani, devletin olabildiğince az müdahalede bulunduğu bir iktisadi politikayla.

Kısaca özetleyecek olursak, Soysal'ın sıkı bir devletçi olduğunu, hem ekonomik hem de siyasal yapılanmanın merkezden kumandalı, devletçi bir projeksiyonla hazırlanması gereğine inanan bir aydın kimliğine sahip olduğunu tespit etmek mümkündür. Bunun yanısıra adem-i merkezîyetçi bir siyasal yapılanmadan yana gözükmektedir. Ancak bir taraftan merkezîyetçiliği esas alan devletçi bir söyleme sahip olmak, bir yandan da toplumu merkez alan sivil toplumcu bir anlayışa sahip olmak bir arada nasıl bağdaştırılabilir sorusuna yazılarında net bir karşılık bulmak mümkün değildir. Sivil toplum ile devlet terazinin iki kefeşi gibidir. Toplumsal ve siyasal yaşamda biri ağır basınca diğerinin etkinliği ve ağırlığı orantılı olarak azalır. Bu nedenle ikisini bir arada buldurmak mümkün değildir. Kısaca ya devletçi ya da sivil toplumcu olmak gerekmektedir.

Oysa Soysal devletçi bir kimliği ve söylemi önplana çıkardığı gibi, sivil toplumu vurgulamayı da ihmal etmiyor. Bu da olsa olsa Soysal'ın Türkiye'ye özgü bir sosyal demokrat olmasıyla açıklanabilir. Çünkü Türkiyeli aydın olmakla sosyal demokrat aydın olmak iki söyleme birden sahip olmayı gerektirmektedir. Türkiyeli aydın geleneksel olarak devletçidir. 1980 sonrası dönemde aydınlar önemli bir tarihi kırılmayı gerçekleştirerek "pür liberal" veya "sosyal demokrat liberal" bir söyleme yöneldiler.

²⁹Soysal, "Ürperti", Milliyet, 20 Ekim 1989.

³⁰Soysal, "Gayrı Ciddi Demokrasi", Milliyet, 3 Ağustos 1988.

Ancak geleneksel tutumlarında devam edenler de vardı. İşte devleti iktisadi, siyasal ve beşeri kaynaklara sahip örgütlü bir yapıdan ibaret değil aynı zamanda belirli bir gelenek ve adabı da simgeleyen soyut bir simgeler bütünü olarak alan Soysal da bu tür aydınlardan biri olduğunu göstermektedir. Sosyal demokrasi düşüncesi ise çıkışı itibariyle toplumdur. Toplumsal yaşamda devlete, kaynaklara sahip bir kurum olarak önem vermektedir. Batı'daki sosyal demokrasi düşüncesi hiçbir zaman devleti soyutlayacak bir noktada olmadı. Soysal örneğinde görüldüğü kadarıyla Türkiyeli sosyal demokrat olmak devleti, bireysel ve toplumsal yaşama önceleyen aşkın bir kurum olarak algılamayı gerektirmektedir.

Parlamento-Merkezli Demokrasi

Aydın Yalçın'ın yazılarında parlamentoyu merkez alan çoğulcu bir demokrasi modeli belirginleşmektedir. Çoğulcu demokrasinin temel taşları olarak siyasal partileri kabul eden Yalçın, siyasal partilerin tabanını oluşturan toplumsal bloklar ve çıkar gruplarının da o oranda önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çoğulcu bir demokrasi, Yalçın'a göre en iyi biçimde parlamentoda sürdürülebilir; bunun yaşam alanını parlamento teşkil eder. Parlamento farklı çıkar ve beklentiler etrafında ayrışan toplumsal kümeleri aynı çatı altında, aynı amaca yöneltirken siyasal yaşamın da temel platformunu oluşturmaktadır.³¹

Yalçın'ın demokrasi analizinde en önemli ve kritik kavramı parlamento oluşturmaktadır. Hükümetle muhalefet arasında diyaloga zemin hazırlayan parlamenter bir sistem toplumsal buluşmanın bir platformunu oluşturmaktadır.³² Başarılı ve sağlam bir demokraside parlamento ayrıca politikacıların eğitildiği bir mekanizmayı da teşkil etmektedir. Parlamento, buraya gerekli siyasal, entellektüel ve kültürel donanımlarla gelmeyenleri dışlayan iç dinamiklere sahiptir. Çünkü parlamento politikacıların halkla karşı karşıya geldiği ve buralarda tanındığı mekanları oluşturmaktadır.³³ Demokrasinin çoğulcu özelliğinin devamı da ancak burada mümkündür. Bu noktadan hareketle Yalçın, parlamento dışında hiçbir mekanı ve mekanizmayı çözüm yeri olarak önermemektedir. Herşeyin burada belirlenmesi, tartışılması, kararlaştırılması ve çözümlenmesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Yalçın, Soysal'daki sürekli katılımcı demokrasi konusunda fazla arzulu gözükmemektedir. Sivil toplum düzeyindeki siyasal faaliyetlerin sürekliliğinden çok seçimlerle son bulan bir kesinti üzerinde durmaktadır. Siyasal dinamiklerin sokaklarda sergilenmesi yerine parlamentoyu ısrarla tercih etmektedir.

Soysal'ın, başbakan ve milletvekillerini halkın arasında görmek isteyen tavrına karşın, Yalçın, başbakan ve milletvekillerinin gerçek mekanlarında, yani parlamentoda bulunmaları gerektiğini salık vermektedir. Yalçın, bir başbakanın kendi görev alanlarını bırakıp halkın arasına karışmasına, temel atıp ve kurdele kesmesine şiddetli tepki göstermektedir. Böyle bir durumda Başbakan'ın, uzmanları tarafından hazırlanan raporları ne kadar okuduğu kuşku götürmektedir. Sürekli toplumla yüzyüze olduğunda bürokratik kurumlardan ve uzmanlardan gelen raporlardan çok, keyfi tutumlarla kararlar alınmaktadır. Hatta bu durumda bakanları bir araya getirip ciddi ülke problemleri

³¹ Aydın Yalçın, "Türk Demokrasisi Nasıl İşliyor?", *Yeni Forum*, (16-31 Mayıs 1989), s.4.

³² Yalçın, "Parlamento'nun Görevi ve İtibarı", *Yeni Forum*, (1-15 Şubat 1988) s. 5.

³³ Yalçın, "Yeni Parlamento ve Demokratik Geleneklerimiz", *Yeni Forum*, (15-31 Ocak 1988), s. 5

hakkında, ciddi kararlar almak da güçleşir. Temel atma ve kurdele kesme anlayışına sahip bir siyasal süreçte kararların çoğu kısa bir zaman içinde tek kişi tarafından ayak üstü alınmakta; bu da fazla sağlıklı olmamaktadır.

Aynen Soysal'da olduğu gibi Yalçın'a göre de bu koşullar altında "ciddi, istikrarlı, araştırma ve düşünmeye yönelik bir devlet idaresi" kolay kolay gerçekleşemez.³⁴ Yalçın Türkiye'de "özlü politikanın yerini, kamu oyunu etkileme ve halkla ilişkiler becerisi[nin] almaya başladığını" ileri sürmektedir.³⁵ Parlamento kararlarına uymak sadece başarılı bir demokrasi için gerekli olmakla sınırlı kalmaz, aynı zamanda parlamentonun kendi gücünün artmasına da katkıda bulunur. 1980'li yılların başından itibaren başbakanların davranışları, meclisi dışlayan ve adeta demokrasiyi tek kişinin etkisi altında tutan bir rejim gibi göstermektedir.³⁶

Yalçın Türk demokrasisinin temel sorunlarından birinin demokratik yöntem ve geleneklerdeki aşınmada yatmakta olduğunu ileri sürmektedir. Yalçın'a göre "Demokrasinin gerçek problemi anayasa, illegal örgütlerde veya çalışmayan kurumlarda değil, hükümetin güven kaybında yatmaktadır."³⁷ Her tür başarısızlığın arkasında bu husus yatmaktadır." Demokrasilerdeki sorumluluk (accountability) kavramı Yalçın için bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Bugün devlet idaresinin yüksek kademelerinde bulunanlar, halkın politikacılara olan güven ve saygısını yok etmiş durumdadırlar. Kurallar baştakiler tarafından çiğnendiği zaman, Yalçın'a göre halkın başta politikacılara sonra da devlete olan güveni kaybolmaktadır.

Bu konuda Yalçın üzerinde Anglo-Sakson geleneğin önemli etkisini görmek mümkündür. Siyaset bilimi literatüründe önemli bir yeri olan "sistem" teorisinin babası David Easton'a göre yöneticilere olan güven aynı zamanda siyasal meşruiyetin temellerinden birini oluşturmaktadır. Yöneticilere karşı duyulan güvensizlik yönetimin meşruiyetini de sorgulanır hale getirmektedir.³⁸ Yalçın'a göre 1980 sonrasında başta yerel yönetimler olmak üzere yöneticilerle ilgili yolsuzluk söylentileri halkın siyasal siteme, dolayısıyla rejime olan güvenini önemli ölçüde sarsmış bulunmaktadır. Nitekim 1990'lı yılların başından itibaren "dürüstlük" söylemini işleyen Refah Partisi'nin yükselişinin arkasında Yalçın bu unsurun önemli bir faktör olarak bulunduğunu kaydetmektedir.

Yalçın da aynen Soysal'da olduğu devlet ciddiyetine büyük bir önem vermektedir. Devletin fonksiyonlarından birinin de protokolü denetiminde bulundurması olduğuna işaret eden Yalçın, Cumhurbaşkanı Özal'ın askeri mintakayı şortla ziyaret etmesini şiddetle eleştirmekle sınırlı kalmıyor, aynı zamanda protokolü ihlal eden tüm politikacılara da ateş püskürüyor. Protokolün önemini vurgulamak için Yalçın, Fatih

³⁴Yalçın, "Referandum ve Hükümet Sorunu", Yeni Forum, (16-30 Eylül 1988), s. 6.

³⁵Yalçın, A.g.m.

³⁶Yalçın, "İktidar ve Baskı Grupları", Yeni Forum, (1-15 Mayıs 21988), s. 4.

³⁷Yalçın, "Devlet Hayatında Güven Unsuru", Yeni Forum, (1-15 Haziran 1989), s. 6.

³⁸David Easton'ın yöneticilerin siyasal sistemin meşruiyetini sağlamada oynadıkları rol ile ilgili görüşleri için Bkz. David Easton, A Systems Analysis of Political Life, (New York: Wiley: 1965), ss. 278-310.

Kanunnamesi'nin büyük ölçüde bir protokol düzenlemesi olduğunu ve bunun Türk devlet geleneğinin temellerini oluşturduğunu ileri sürmektedir.³⁹

Yalçın'ın devleti protokoller sistemi olarak algılaması, Sosyal'da olduğu gibi, devletin "kıymeti kendinden menkul" geleneğini, devlet çatısı altında yer alarak devam ettirmekten yana olan Türkiyeli aydın tutumuyla açıklanabilir. Türkiye'de devlet eliyle aydınlanma geleneği Tanzimat'a kadar geriye gider. Her türlü beşeri kaynağı devlet ihtiyaçları doğrultusunda dönüştürme felsefesini son bir kaç yüz yıldan beri takip eden "devlet anlayışı", aslında kendi sacayaklarından biri olarak aydınları konumlandırmıştır. Bu aydın kategorisi içinde yerini alan Yalçın da "Türk aydını" tutumuyla devletin rutin geleneklerini her tür sosyolojik tercihe öncelemektedir.

Bunun yanısıra devlet kendini oluşturan bireysel ve toplumsal içgüdü veya arzulara açık olmayacak kadar toplumsal renklerden soyutlanmalıdır. Bu noktada devleti oluşturan katmanın, sistemi, toplumsal renklerden soyutlayarak tekdüze, rasyonel, etkili ve verimli bir hale getirmesini öngören Taylorist bir etkinin Yalçın'da da mevcut olduğunu tespit etmekteyiz. Taylorist anlayışa göre formel kurumlarda yer alan bireyler sosyo-psikolojik özelliklerini asla taşıyamayacak kadar sistemle bütünleşmiş ve nötr hale gelmişlerdir. Yalçın bu Taylorist düşünceyi somurtkan bir kalkan gibi devlet adamlarının sırtına giydirmeye çalışmaktadır. Devlet katmanından gelen kişileri her tür bireysel ve insani özelliklerinden soyutlamakta ve katı devlet geleneğinin formel davranış kalıplarıyla donatmak istemektedir. Yalçın'a göre devlet katmanına gelen kişiler artık normal bir insan olmaktan çıkmış "devletlü" kişiler haline gelmişlerdir. Nitekim bu noktayı vurgulayan Yalçın, devlet adamının, "az konuşan, çok dinlemeyi adet edinen, kıt gülen, tavri ve yüz ifadesiyle insana devlet adamlığı ciddiyeti telkin eden tiplerden" oluşması gereğinin altını hararetle çizmektedir.⁴⁰

Yalçın'a göre siyasal partilerdeki değer aşımı Türkiye'deki demokratik rejimi bunalıma sokan faktörlerden birini oluşturmaktadır. Parlamento üyeleri seçilmeden önce gerçekleştiremeyecekleri çok sayıda vaad vererek seçilmektedirler. Fakat Meclis'e geldiklerinde verdikleri sözleri gerçekleştiremeyeceklerini görünce bu kez tamamen kendi çıkarlarına dönük çalışmakta ve kurallardan sapmaktadırlar.⁴¹ Demokratik bir düzenin temelinde güçlü bir rasyonalizm ve ılımlı bir pragmatizm bulunur. Bu sayede hiç kimsenin dogmalara karşı "gerçek inanan" olmasına müsaade etmeyen bir iç mantık sözkonusudur. Yalçın'a göre bu demokratik mantığın, Türkiye'deki siyasal elitlerde bulunmayışı Türkiye'ye üç tane askeri müdahale getirmiştir.⁴²

Yalçın çoğulcu bir demokrasinin temel iki unsurundan birinin parlamento diğerinin ise toplumun örgütlü kesimi olduğundan hareketle, siyasal elitleri her iki unsuru da gözardı etmekle suçlamaktadır. Parlamento sadece siyasal iktidar değil, aynı zamanda muhalefeti de barındıran bir kurumdur. Muhalefet de en az iktidar, kadar ulusal birlik açısından önemlidir. Bunun yanısıra basın, üniversiteler, sendikalar, dernekler, ordu, bürokrasi ve bağımsız mahkemeler gibi baskı ve çıkar grupları da ulusal birliği

³⁹Yalçın, "Gözler Üzerimizdedir", Yeni Forum, (Mayıs, 1990), s. 5.

⁴⁰Yalçın, "İktidar Partisinde Değişim", Yeni Forum, (Temmuz, 1991) s. 4.

⁴¹Yalçın, "Devlet Hayatında Güven Unsuru", Yeni Forum, (Mayıs, 1990) s. 6.

⁴²Yalçın, "Türkiye'de Aşırı Sağ ve Yaratığı Rahatsızlıklar", Yeni Forum, (1-15 Nisan, 1988), s. 10.

sağlayan oluşumlardır. Bu nedenle siyasal iktidarların bu kesimleri gözönünde bulundurarak politikalarını oluşturmaları gerekir. Yalçın ulusal birliğin teminatı için parlamento ile toplumsal kesimlere karşı mutlak sorumluluğu olan hükümetlerin hem anayasayı, hem parlamentoyu hem de örgütlü grupları bir kenara bıraktığını ileri sürmektedir.⁴³ Askeri yönetimin müdahale ettiği ve iktidardan uzaklaştırdığı iki lider Adnan Menderes ve Süleyman Demirel çoğulcu sistemin birbirine fonksiyonel biçimde bağlı olan bu unsurlarını ihmal etmişlerdir. İkisi de kendilerini diğer güçlerden izole ederek adeta birer sultan olarak görmüş ve megaloman duygulara kapılmışlardır. Türkiye'deki askeri müdahalelerin arkasında yatan en ciddi neden Yalçın'a göre budur.

Parlamentar ve çoğulcu bir rejimin temel taşlarından olan muhalefetin de en az hükümet kadar sorumlu olduğu noktasından hareketle Yalçın, Türkiye'deki muhalefet partilerinin bu konuda pek de iyi bir sınav vermediklerini ileri sürmektedir. Seçimden hemen bir gün sonra muhalefet, hükümeti illegal olarak tanımlayabiliyorsa burada ciddi bir muhalefet bozukluğu var demektir. Muhalefetle hükümet arasında "asgari müştereklerin" bulunması gerektiğini vurgulayan Yalçın, siyasal partilerin siyaseti tıkanma noktasına getirmelerini demokrasi açısından ciddi bir problem olarak telakki etmektedir. Yalçın "asgari müşterekler" kavramına demokratik bir araç olarak çok büyük bir önem vermektedir.⁴⁴

Yalçın, Türk demokrasisinde görülen eksiklik ve aksaklıkları temelde bu konuda bir geleneğin oluşmamasına bağlamaktadır. Yalçın'a göre demokrasiyi 1876 yılından beri Batı'daki bir takım kurumları taklit ederek geliştirmeye çalışmaktayız. Demokrasi, özgürlük, serbestiyet gibi kavramları aynen Batı'da olduğu şekliyle almış ve kendi ülkemizde uygulamaya çalışmışız. Bu konularda kendi ülkemize ve tarihsel geçmişimize uygun bir gelenek oluşturamadık. Temel problemler buradan kaynaklanmaktadır.⁴⁵ Yalçın Türk tarihinin arkaplanında yatan geleneksel öğeleri siyasal bir geleneğin oluşmasında çok önemli bir faktör olarak görmekte ve bu geleneğin modern kurumlarla bir sentez yakalayarak devam etmesini zorunlu görmektedir.

Yalçın'a göre, Türk demokrasisinin problemlerinden birini de sık sık gerçekleştirilen askeri darbeler oluşturmaktadır. Anayasal, demokratik bir rejimde ordunun kendi görevlerini aşarak yönetime turmanması affedilecek bir şey değildir. Ordunun bu konudaki tavırları aynı zamanda orduya olan halk güvenini de sarsmaktadır. Yalçın'a göre sıradan vatandaşın gözünde 12 Eylül Harekatı kaçınılmaz değildir. Oysa komutanlar bu harekete meşru zemin hazırlamak için adeta onu kaçınılmaz hale getirmişlerdir.⁴⁶ Yalçın'a göre askerin sık sık yönetime müdahale etmesinin arkasında iki temel neden bulunmaktadır: Bunlardan birincisini askerlerin yetişme tarzı, ikincisini de siyasetçilerin yanlış politikaları oluşturmaktadır. Türkiye'de askerlerin yetişme tarzı, onları adeta herşeyden sorumlu bir tutuma sevk etmiştir. En ufak bir problemi sanki sadece kendileri çözebilecek gibi bir eğitim ve geleneğe sahip oldukları için, yönetimde gözü olanlar

⁴³ Yalçın, "Türk Demokrasisi Nasıl İşliyor?", Yeni Forum, (16-31 Mayıs 1989), s. 4.

⁴⁴ Yalçın, "Parlamentonun Görevi ve İtibarı", Yeni Forum, (1-15 Şubat 1988), s. 5.

⁴⁵ Yalçın, "Milli Öncelikler ve Stratejik Kararlar", Yeni Forum, (1-15 Mayıs 1988), s. 5.

⁴⁶ Yalçın, "Demokrasinin Sürekliliği ve Cumhurbaşkanı'nın Tartışılan Konuşması", Yeni Forum, (16-31 Mayıs 1988), s. 8.

çıkıyor ve kendilerini bu mevkiye taşıyan bir ortamın hazırlanmasına katkıda bulunuyorlar.⁴⁷

Yalçın'ın toplumsal topografyaya ilişkin görüşleri konusunda "uniter" bir çizgiye kaydığını görmekteyiz. Yalçın çoğulcu demokrasiye karşı tekçil bir toplum tipi önermektedir. Özellikle Güneydoğu sorunu konusunda son derece katı ve bütüncül bir tutum sergilemektedir. Soysal'ın anadilin konuşulması ve eğitim hakkı da dahil olmak üzere sergilediği "özgürlükçü" ve "serbestiyetçi" tavrının aksine Yalçın bu yöndeki açılımlara, Türk toplumunun uniter özelliğini bozacağı endişesiyle karşı çıkmaktadır.⁴⁸ Farklılaşmayı son dönemlerin demokrasisi açısından kaçınılmaz gören Soysal'ın tersine Yalçın, ülkeyi dilsel, dinsel, kültürel veya idari açıdan ayrımlara bölmenin çok tehlikeli olduğunu ve bunun sonuca memleketi bölünme noktasına kadar götürebileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Türkçe'den başka herhangi bir dilin resmi boyut kazanması veya yaygın olarak konuşulmasına şiddetle tepki göstermekte ve bunu dünya çapında gelişmekte olan Türklük açısından bir tehlike olarak nitelendirmektedir.⁴⁹

Bu gerekçeden hareketle Yalçın gerçek Atatürkçülere çağrıda bulunarak bu gelişmelerin karşısında durmaları gerektiğini vurgulamaktadır: Milli birliğimizi ve devletimizi parçalama taktiklerine karşı, gerçek Atatürkçülerin, Batı uygarlığından, hür toplum düzeninden yana gerçek demokratların uyanması ve ayağa kalkması zamanı gelmiştir. Tıpkı Milli Mücadele ve onu izleyen dönemlerde Atatürk'ün kurduğu 'konsensüs' dönemini, milli birlik ve beraberlik ruhunu, yeni bir hava içinde ülkeye getirmemiz şarttır.⁵⁰ Bu çağrısına karşı Yalçın, Atatürkçü kesimin, Atatürkçülüğü, Batı medeniyetine, bilime, teknolojiye ve çağdaş düşünceye körükörüne karşı çıkanlar gibi bir dogmaya döndürmesinden büyük bir endişe duymaktadır.

Yalçın, Türkiye'nin kurtuluşunu ılımlı, rasyonel ve çağdaş bir anlayışa sahip merkezdeki partilerde görmektedir. Her tür aşırı eğilimin neticede demokrasinin kendisine zarar vereceğini düşünmektedir. Bu noktadan hareketle Yalçın, merkeze uzak düşüncelere geniş özgürlük verilemeyeceğinin ve bunların bertaraf edilmesi gerektiğinin altını çizer. Fakat liberal bir projeksiyonla düşündüğümüzde bu düşüncenin bireysel özgürlüklerle ne derece uyumlu olduğu hususu sorgulanmaya açık bir noktayı teşkil etmektedir. Siyaset felsefesine damgasını vuran liberal geleneğe göre başkasına zarar vermediği sürece özgürlük marjını geniş tutmak gerekir. Öte yandan, aşırı eğilimlerin demokratik rejim için tehlikesiz hale getirilmesinin yolu onları dışlamaktan değil, sisteme entegre ederek demokratik bir yapının iç unsurları haline getirmekten geçmektedir. Demokratik sistem aşırı eğilimleri de uyumlu hale getirebilecek bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle sistemle "bütünleştirme" yerine "dışlama" gibi bir tavır neticede demokratik sisteme karşı alternatif yönelişleri körükleyecektir. Bu tavrın uzun vadede demokrasi açısından getirecekleri ve götürecekleri, tartışılmaya açık bir noktayı teşkil etmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Yalçın, faaliyet alanı parlamento ile sınırlı olan çoğulcu bir demokrasi anlayışına sahip olup sokağa taşın her tür arayışa şiddetle karşıdır. Bu noktada Soysal ile farklı noktalarda yer aldıklarını söyleyebiliriz. Bununla birlikte

47 Yalçın, A.g.m.

48 Yalçın, "Milli Birlik ve Ülke Bütünlüğü", Yeni Forum, (16-29 Şubat, 1989), s. 5.

49 Yalçın, "Türkiye'yi ve Türklüğü Düşünüyorsak", Yeni Forum, (Nisan, 1991), s. 5.

50 Yalçın, "Yarım Asır Sonunda Atatürk", Yeni Forum, (16-30 Kasım 1988), s. 6.

Yalçın'ın söyleminde toplumsal topografya son derece bütüncül ve tekçil bir yapıdan oluşmaktadır. Yalçın, Türk toplumunu bölünmez, ayırılmaz ve farklılaşmaz bir bütünden ibaret görmektedir. Ancak bu düşüncenin kamusal alandaki farklılığı esas alan ve demokratik sınırları bu anlamda zorlayan Batı demokrasilerindeki son gelişmeler ışığında yeniden değerlendirilmesi gerekiyor. Çünkü Soysal'ın da belirttiği gibi 1960 sonrasında Batı'da demokrasiyi bir katılımdan ibaret gören anlayış sivil toplum cephesinde gelişen farklılaşma ve otonomleşme etkisinde artık aşınma sürecine girmiş bulunmaktadır. Bunun yerine demokrasi, farklı değer, beklenti, çıkar, cinsiyet, ırk, din ve yaşam biçimlerine sahip, sosyal grupların kendi referansları temelinde yaşamını öngören, sivil bir beraberliğe doğru evrilmektedir.

Liberal olarak bilinen Yalçın bu yöndeki düşüncesini sadece iktisadi politikalar konusunda ortaya koymakta ve serbest piyasa ekonomisine büyük bir sempati beslemektedir. Ne var ki Yalçın, siyasal haklar konusunda elzem olan bireycilik, özgürlük, sınırlı devlet gibi liberal düşüncenin en temel temalarını gözardı etmektedir. Bu noktada bireyciliği yok edecek kadar "ulusal-kollektivist", bireysel düzeyde yaşanması gereken özgürlükleri kısıtlayacak kadar "bütüncül" ve siyasal yaşam konusunda devleti sınırlı ve araçsal kılmanın önüne geçecek kadar "devletçi" bir söylem geliştirmektedir. Bireysel ve grupsal siyasal özgürlükler konusunda özellikle sık sık Sosyalist Blok'u eleştiren Yalçın, Türk toplumuna gelince bu tür eğilimleri tehlikeli olarak telakki etmekte ve sistemin dışına itmektedir. Oysa liberalizmin ana temalarını siyasal yaşam alanındaki düzenlemeler teşkil etmektedir. Bu noktayı gözardı ettiği için Yalçın'ın liberalizm anlayışı daha çok iktisadi liberalizmle sınırlı kalmaktadır.

Toplumcu Demokrasi

Devleti esas alan Soysal ile parlamentoyu esas alan Yalçın'ın aksine Nevzat Yalçıntaş toplumu merkez alan bir demokrasi anlayışına sahiptir. Yalçıntaş'ın demokrasi analizinde temel odak noktasını toplumsal gruplar oluşturmaktadır. Yalçıntaş, toplumsal gruplara yüklediği misyonu katılımla sınırlı görmüyor, onları aynı zamanda demokratik yaşamın temel dinamikleri olarak kabul ediyor. Yalçıntaş'a göre demokrasinin temel prensibi, farklı sosyal gruplardan oluşan özgür bir toplum yaratma esasına dayanmaktadır.

Özgürlük ve plüralizm gibi iki temel kavram Yalçıntaş'ın demokrasi anlayışında kilit kavramları teşkil etmektedir. Demokratik dinamikleri parlamento çausı altındaki faaliyetlerden ibaret gören Yalçın'ın aksine Yalçıntaş, bu dinamiklerin toplumsal düzeyde yaygınlaştırılması gerektiğine inanmaktadır. Totaliter rejimlerle demokratik rejimler arasındaki temel ayrımı, birinci tipteki toplumlarda farklılık ve farklılık doğrultusunda örgütlenme hakkının olmayışına bağlayan Yalçıntaş, demokratik rejimlerde totaliter rejimlerin aksine merkezden bütün topluma belirli ve sınırlı normlar empoze etme geleneğinin olmadığını ileri sürmektedir. Farklı olmak isteyen insanlara veya gruplara ancak totaliter rejimlerde aynı normlar empoze edilir ve aynı noktaya gelmeleri sağlanarak farklılık yönündeki talepleri engellenir.⁵¹

Totaliter rejimlere sık sık yüklenen Yalçıntaş'a göre bu tip rejimlerde monist (tekçil) bir insan tipi yetiştirilmek istenmektedir. Bu rejimler, mevcut düzeni ve toplumsal yaşamı sorgulamayan, dolayısıyla merkezdeki devletçi elitlere sıkı sıkıya bağlı

⁵¹ Yalçıntaş, "Eğitim ve Diktacı Anlayış", Zaman, 24 Eylül 1990.

olan kişiler yetiştirmek istemektedir. Totaliter rejimler altında yaşayan insanların farklı perspektif ve anlayışlara sahip olmadıkları için ileride suça yönelme olasılıkları çok daha yüksek olmaktadır. Nitekim insanda sorgulayan, araştıran bir isyancı ruh yapısı vardır; ve bu ruh harekete geçtiği zaman da suç işlenmektedir.⁵² Yalçıntaş'a göre insan maddi ve manevi olmak üzere iki boyuta sahip bir varlıktır. Totaliter rejimlerde insanın manevi boyutu bastırılarak görünmez kılınmaktadır. Oysa demokratik rejimler insanların kendilerini istedikleri gibi şekillendirmelerine müsaade etmekte, hatta bunu bir fazilet saymaktadır. Diktacı eğilimlerle demokratik eğilimler arasındaki temel fark bireylerin "farklı" veya "benzer" biçimde yetiştirilme tarzında yatmaktadır.

Yalçıntaş, tekçil sistemlere karşı olan aşırı tepkisini yetişme yıllarındaki deneyimlerine dayandırmaktadır. 1950 öncesi çoğunluk yıllarında Ankara'da yaşarken babasının Demokrat Parti'yi destekleyen bir esnaf olmasından dolayı CHP'nin baskısına maruz kalışını sık sık vurgulamaktadır. Babası ve arkadaşlarının salt DP'ye üye oldukları için defalarca gözaltına alındığını ve sorgulandığını vurgulayan Yalçıntaş, Türkiye'nin tek parti yönetimine dönmesinden büyük bir korku ve endişe duymaktadır.⁵³ Yalçıntaş'ın tek parti yönetimine, daha çok kendi taraftarlarına zarar verdiği ve özgürlüklerini kısıtladığı için karşı çıktığı görülmektedir. Çünkü Türkiye'de gerçekleşen askeri darbeler ve bu darbelerin akabinde gelen anti-demokratik uygulamalara aynı sertlikte eleştiriler getirmemektedir.

Yalçıntaş'ın ideal demokrasi anlayışında, halkın her konuda mutlak biçimde referans noktası olarak alınması gerekir. Bu noktadan hareketle devlet yönetiminin zirvesinde bulunan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinden yana hararetili bir tavır sergilemektedir. Cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçilmesini savunan ve halk tarafından seçilmesine hararetle karşı çıkan Soysal ve Yalçın'ın aksine Yalçıntaş, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin yararları üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Yalçıntaş'a göre Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini istemeyenler özünde anti-demokratik ve diktacı bir eğilime sahiptirler. Resmi ideolojiyi devam ettirerek "milli hakimiyet üzerinde cunta kurmak" ve bu cuntayı halka öncelemek isteyenler, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini istememektedirler. Çünkü cumhurbaşkanının halk tarafından değil, parlamento tarafından seçilmesi belli bir azınlığın, diğer bir deyişle "zinde kuvvetlerin" devlet kurumları üzerindeki baskısını kolaylaştıran bir mekanizmayı teşkil etmektedir. Yalçıntaş'a göre Türkiye'de neredeyse otuz milyon civarında seyreden bir seçmen kitlesini kontrol ve baskı altında tutmak mümkün değildir. Ancak dört-beş yüz kişiden oluşan parlamentoyu kontrol altında tutmak çok kolaydır.⁵⁴ Bu nedenle siyasal ve toplumsal yaşamda baskı kurmak isteyen güçler millet iradesini dört-beş yüz kişilik parlamentoda toplayarak kontrol altında tutmak istemektedirler. Böyle olunca devletin zirvesine gelecek olan kişinin her zaman kendi çıkarları ile uyumlu nitelikte birinin olması sağlanmış olacaktır.

O halde cumhurbaşkanının mutlak surette halk tarafından seçilmesini sağlayacak idari reformların acilen devreye sokularak halkın iradesine şayan olan bir devlet

⁵²Yalçıntaş, A.g.m.

⁵³Yalçıntaş, "Batiyla İlişkiler", Mülakat, Ahmet Ersöz, Zaman, 15 Ekim 1989.

⁵⁴Yalçıntaş, "Milli Mutabakat Anayasası Şart", Mülakat, İsmail Kaplan, Türkiye, 1 Ağustos 1991.

başkanının ortaya çıkarılması sağlanmalıdır. Halkın iradesinin demokratik bir mekanizma içinde cumhurbaşkanlığı mevkisine kadar sırayet etmesi, toplumla devleti birbirine daha da yakınlaştıracak ve siyasal sistemi daha da sağlamlaştıracaktır. Cumhurbaşkanlığını devlet adabı, geleneği ve bürokrasi deyimine bağlayarak halka ve toplumsal kesimlere kapatan Soysal'ın tersine Yalçıntaş, cumhurbaşkanlığı mevkisinin parlamento içinden veya dışından, hatta siyasal partilerin de dışından herkese açık olması gerektiğini hararetle savunur. Halkın içinden çıkıp gene halk tarafından seçilen her Türk vatandaşı bu mevkiye layıktır. Bu nedenle cumhurbaşkanlığı mevkisinin halkın onay vereceği bütün vatandaşlara açık olması gerekir.

Yalçıntaş'a göre Türkiye'de demokrasinin önündeki en önemli engeli, halkı devlet işlerine karıştırmak istemeyen güçler oluşturmaktadır. Yalçıntaş bu konudaki görüşlerini tereddütsüz biçimde ifade etmektedir: "Başta Atatürk gibi bir şahsiyetin ismini suistimal eden ve kendilerini Atatürkçü gibi, devrimci, inkılapçı gibi takdim eden zümreler Türkiye'de demokrasinin önünde en büyük engeli meydana getiriyorlar... Eğer yapabilseler eski baskı rejimlerinin ortaya çıkmasını yeniden sağlayacaklardır."⁵⁵ Zinde kuvvetler, Yalçıntaş'a göre devlet içinde odaklanmış ve devletin imkanlarını kullanarak halkın iradesi üzerinde mutlak bir hakimiyet kurmuş olup; bu iradenin demokratik bir iradeye dönüşmesi önünde en büyük engeli oluşturmaktadır.

Yalçıntaş'a göre Türkiye'deki demokratik sistemin mükemmel biçimde çalışmasını engelleyen tek bir kurum varsa o da devletin mevcut yapılanmasıdır. Devletin sosyal kesimler arasında "bağımsız" ve "tarafsız" bir özelliğe sahip olması için araçsal bir kurum haline dönüştürülmesi ve bunun Anayasa'da tescil edilmesi gerekir. Yalçıntaş'a göre Türkiye'de gelmiş geçmiş anayasaların hemen hemen tümü olağanüstü koşullarda ve bir önceki döneme birer tepki olarak doğdukları için hiçbir toplumsal sözleşme niteliği taşımamaktadır. Bu noktadan hareketle Yalçıntaş anayasanın yeni bir yöntem ve içerikle hazırlanması gerektiği üzerinde ısrar etmektedir. Anayasa tüm toplumsal kesimlerin mutabakatı üzerine, herkesin hemfikir olacağı bir tarz ve yöntemle hazırlanmalıdır. Ancak bu yöntem de yeterli değildir. Anayasanın aynı zamanda içerik itibarıyla da tamamen değiştirilmesi gerekmektedir. Yalçıntaş'a göre anayasanın yasaklayıcı değil, özgürlüklerin önünü açıcı nitelikte olması gerekir. Bunu sağlamanın yolu da kısa ve özlü bir anayasadan geçmektedir. Yalçıntaş'a göre sivil mutabakat üzere hazırlanacak olan anayasa konusunda beş nokta üzerinde konsensüs gerekir: Müşterek inanç ve kültür, devletin istiklali; vatanın ve milletin bütünlüğü; milli hakimiyet prensibi; ve vatandaşların insan hak ve hürriyetine sahip olması.⁵⁶

Anayasanın tarafsız bir niteliğe sahip olması için bunlar da yetmez. Yalçıntaş anayasanın CHP'nin gölgesinden tamamen kurtarılması gereği üzerinde ısrarla duruyor. Yalçıntaş'a göre 1937 yılından beri Anayasa'ya, dolayısıyla devlete CHP kalkını giydirilmiştir. CHP'nin Alu Oku, Atatürk ismi kullanılarak anayasaya monte edilmiş; bu da devlete belli bir ideoloji ile donatmıştır. Bu nedenle şimdiye kadar hazırlanan anayasalar "hep resmi ideolojinin çerçevesi içine oturtulmuş, kısıtlayıcı, yasaklayıcı, hak ve hürriyetlere gem vurucu anayasalardır. Bundan böyle hazırlanacak olan Anayasa'nın, Türk milletinin bünyesine ve karakterine uygun, hiçbir ideolojinin gölgesini taşımayan,

⁵⁵ Yalçıntaş, A.g.m.

⁵⁶ Yalçıntaş, "Milli Mutabakat Anayasası Şartı". Mülakatı Yapan. İsmail Kapan. Türkiye, 1 Ağustos 1991.

gelişmeye açık olması gerekir."⁵⁷ Yalçıntaş'a göre anayasa resmi bir ideoloji ile çerçeveslendiği için özelde dindar kesimin, genelde de Türk halkının siyasal tercih ve özgürlük hakkını kısıtlamıştır.

Yalçıntaş özellikle liberal Yalçın'ın aksine özgürlük ile ilgili sınırları hayli geniş tutmaktadır. "Baskı, tehdit, şiddet, yıldırma, korkutma ve silah kullanma" gibi eylemlere yönelmeyen ve "devletin istiklalini" zedelemeyen her tür düşüncenin özgürce savunulması ve suç olarak algılanmaması gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Özellikle Anayasa'yı toplumun değişik kesitlerine dayandırma noktasında Yalçıntaş, Sosyal ile büyük bir paralellik göstermekte ve her ikisi de bu anlamda toplumsal iradeyi esas almaktadırlar. Yalçıntaş değişik toplumsal kesimlerin iradesini devlet iradesine öncelemektedir. Bu nedenle Yalçıntaş'a göre yeniden hazırlanacak olan bir anayasanın bütün bu hususları gözönünde tutarak özgürlükçü olması ve toplumsal kesimler arasında bir konsensüs niteliği taşıması gerekir.

Devlet denetimli karma bir ekonomik modelde ısrar eden Sosyal'in aksine, Yalçıntaş, merkezden kumandalı ekonomik uygulamalara şiddetle karşı çıkmaktadır. Merkezden kumandalı ekonomik politikalar ve uygulamalar insan yararı için gerçekleşmez, aksine insanları ekonominin yararına hizmet eden birer araç haline getirir. Devlet merkezli ekonomik politikalar, serbest piyasa ekonomisi ve çoğulcu bir siyasal sisteme müsaade etmediği için insan iradesini ikinci plana itmekte ve neticede insanı ekonominin kendi amaçlarına hizmet eder hale getirerek araçsallaştırmaktadır.⁵⁸ Yalçıntaş serbest piyasa ekonomisinden yana olmasına karşın, liberal iktisat anlayışını, insanı ekonomik bir varlık (homo-economicus) olarak algıladığı için eleştirmektedir. Bu tür bir iktisadi anlayışta insanlar sadece kendilerini düşünür; bu da meşru olanla olmayan arasındaki ayrımı kaldırarak insanları toplumsal değerlerden uzak kılar. Nitekim bu tür anlayışların yarattığı insan örneğini Yalçıntaş'a göre Batı'da görmekteyiz. Buralarda insanlar kitleler halinde alkol ve narkotiğin etkisinde kalmış ve intihar oranları yükselmiştir.⁵⁹ Yalçıntaş, hem sosyalist hem de liberal ekonomik düşünceleri, insanın ahlaki boyutunu gözardı ettikleri gerekçesinden hareketle reddetmektedir.

Yalçıntaş Türk demokrasisine yaklaşımında kurumları değil, toplumu esas almaktadır. 1950 yılından beri Türk demokrasisinde çok önemli gelişmeler kaydedildi; ne var ki Türk toplumunda ters orantılı bir gerileme meydana geldi. Türk milleti geleneksel olarak, herşeyi inceden inceye hesaplayan, çıkarımı düşünen ve bu çerçevede ilişkiler kuran bir millet değildi; ancak bugün bu duruma gelmiş bulunmaktadır. Bugün Türk halkında büyük bir doyumsuzluk hasıl olmuş durumdadır. Hiç kimse birşeyle tatmin olmuyor. İnsanın evleri var, arabaları var, yazlıkları var ama yine de ağlamakta ve yokluktan söz etmektedirler. Yalçıntaş'a göre Türk insanının ahlaki değerlerinde bir bozulma görülmekte ve Türk insanları kapitalist bir mentaliteye yönelmiş bulunmaktadır. Kısaca, 1950 yılından beri toplumsal değerlerde bir bozulma görülmekte; bu da toplumu, tarihten itibaren sağlamaşarak gelişen demokratik rejim paralelinde bir toplum olmaktan uzak tutmaktadır.⁶⁰

⁵⁷ Yalçıntaş, A.g.m.

⁵⁸ Yalçıntaş, "Ekonomi ve İnsan", Türkiye, 20 Mart 1990.

⁵⁹ Yalçıntaş, A.g.m.

⁶⁰ Yalçıntaş, "Sendikalar ve Sorumluluk", Türkiye, 13 Kasım 1990.

Yalçıntaş'ın temel arzu ve çabası insanlara kaybettiklerini tekrar geri vermekte yatıyor. Bu nedenle insanların aşırı ideolojik eğilimlerden kesinlikle kaçınmalarını salık vermektedir. Akıl, mantık ve sorumluluk duygusuna sahip olanlar herhangi bir ideolojik eğilimde yer alarak kanun hakimiyetini bir kenara bırakamazlar. Yalçıntaş hukuku ihlal etmekle hiçbir yere varılamayacağına altını ısrarla çizmektedir. Demokrasiye pragmatik biçimde yaklaşan Yalçıntaş'a göre demokratik rejimin sağladığı barış ve güvenlik ortamı herkesin yararına olan bir ortamdır ve bunu sürdürmek gerekmektedir. Ancak böylesi bir ortamda herkesi mutlu kılmak ve tatmin etmek mümkün olabilir. Kısaca Yalçıntaş hem maddi hem de manevi değerlerle yetişen bir kuşağın gereğini sık sık vurgulamaktadır. Ona göre "doğru yol orta yoldur. Müslümanlar orta yolda bulunanlardır. Orta yol maddi ve manevi unsurun dengelendiği bir yoldur. İnsan ancak maddi refahı manevi gelişmelerle uyumlu hale getirmekle mutlu olabilir."⁶¹

Yalçıntaş Türk toplumuna bütüncül bir projeksiyonla yaklaşarak Türk milletinin Türk-İslam değerleri doğrultusunda eğitilmesi ve dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü Türk milletinin temel yapısı bu kültür biçimidir ve bunun alternatifi yoktur. Özellikle televizyon başta olmak üzere, medyaya bu konuda büyük görevler düşmektedir. İslami gelenekleri detaylı bir biçimde topluma öğretmeleri gerekmektedir.⁶² Demokratik toplumun siyasal boyutunu farklılaşmaya açık tutan Yalçıntaş, toplumsal yapının kültürel boyutuyla ilgili bütüncül bir projeksiyon geliştirmektedir. Türk toplumunun tümüyle Türk-İslam kökenli değerlere sahip olduğu iddiası, beraberinde toplumu "bütüncül" bir eğitim ve değerler zincirinden geçirmeyi gerektirmektedir. Nitekim eğitim politikası konusunda Yalçıntaş, bu tür bir bütüncülüğü zorunlu görmektedir. Ancak burada gözardı edilen, toplumun kültürel değerler ve yaşayış biçimleri de dahil olmak üzere, farklılığını baz almayan bir siyasal yapının sağlıklı ve fonksiyonel biçimde farklılaşmasının güç olduğudur. Bu nokta Yalçıntaş'ın karşı çıktığı devlet-merkezli politikaları sonuçta kaçınılmaz kılar.

Sonuç olarak diyebiliriz ki demokratik mekanizmayı devlet veya parlamento düzeyinde analiz eden Soysal ve Yalçın'ın tersine Yalçıntaş, analizini toplumsal düzeyle sınırlı tutmaktadır. Diğerleri devlet ve parlamento düzeyindeki etik değerlerin aşınmasını vurgularken, Yalçıntaş toplumsal değerlerin aşınmasını temel problem olarak görmektedir. Yalçıntaş'a göre siyasal oluşumlar toplumun seyrine göre şekillenir. Bu nedenle tüm düzenlemeleri ve arayışları toplumsal düzeyden başlatmak gerekiyor. Türkiye'de toplumsal değerler gelenekten Batılı değerlere doğru anormal bir biçimde dönüştürülmektedir. Bunun tehlikelerine değinen Yalçıntaş'a göre, ancak yavaş bir dönüşümle, kendi değerlerini kaybetmeyen bir dönüşüm ile sağlıklı bir değişim yaşanabilir. Bu konuda Yalçıntaş Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan tepkisel ifadelerde bulunan, bununla birlikte toplumu aşamalı ve yavaş bir değişim sürecinden götürmeyi planlayan muhafazakar bir düşünce taşımaktadır.⁶³

Milliyetçi/muhafazakar ve aynı zamanda İslami bir söylemi ortaya koyan Yalçıntaş, bu kimliklerin Türk toplumuna özgü bir versiyonunu geliştirmektedir. Başta

⁶¹ Yalçıntaş, "Ekonomi ve İnsan", Türkiye, 20 Mart 1990.

⁶² Yalçıntaş, "TRT'nin Yeni Yayın Dönemi", Zaman, 31 Mart 1988.

⁶³ Muhafazakar düşüncenin gelişimi ve temel ilkeleri ile ilgili özlü bir çalışma için Bkz. Roy C. Macridis, *Contemporary Political Ideologies*, (Beşinci Basım), (New York: Harper Collins Publishers Inc., 1992.)

Arap ülkeleri olmak üzere İslam ülkelerinin çoğunda ortaya çıkan milliyetçi hareketler İslami renkler taşımakla beraber sosyalizmi veya katı bir devletçiliği öngören devrimci bir özelliğe sahiptirler. Bununla birlikte başka demokrasi olmak üzere Batı kökenli kurum ve değerlere karşı büyük bir tepki duymaktadırlar. Oysa Yalçıntaş örneğinde görülen milliyetçilik demokrasiye sempatik yaklaştığı gibi serbest piyasa ekonomisinden yana, sosyalizm karşıtı ve Batı medeniyetinin maddi (teknolojik) boyutuna açık bir tutum göstermektedir. Türk toplumu gibi merkeziyetçi-bürokratik ve paternal devlet anlayışını besleyen bir siyasal kültür ortamında gelişen Yalçıntaş örneğindeki milliyetçiliğin devleti araçsal bir kurum olarak kabul etmesi, sanıyorum bu çalışmanın boyutunu aşan genişlik ve derinlikte farklı faktörlerle açıklanabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Ayrılma ve Buluşma Noktalarında Demokrasi

Herbirini Türkiye'deki üç kesimi (sosyal demokrat, liberal, milliyetçi/ muhafazakar) temsilen aldığımız bu üç entellektüel bu kesimleri tamamen temsil etmese de en azından demokrasiye ilişkin görüşleriyle ilgili bazı ipuçları vermektedirler. Gerçi çalıştığımız üç aydının da sui generis (kendine özgü) bazı özelliklere sahip olmaları, içinde yer aldıkları kesimleri tamamen temsil etmelerini güçleştirmektedir. Örneğin Soysal, tamamen toplumcu ve halkçı bir söylemi ön plana çıkaran sosyal demokrat kimlikle uyuşmayacak kadar devletçi ve milliyetçi bir söyleme sahipken, özgürlük ve bireyciliği esas alan liberal bir kimliğe sahip Yalçın, bu kimlikle uyuşmayacak kadar toplumsal farklılığa karşı bütüncül ve üniter bir toplum anlayışına sahiptir. Aynı şekilde Yalçıntaş, devletçi ve kollektif değerleri ön plana çıkaran milliyetçi/muhafazakar çizgide yer almayacak kadar toplumcu ve sınırlı bir devlet anlayışına sahiptir. Bu tür sui generis özelliklere rağmen bu aydınlar da içinde yer aldıkları kesimleri temsil eden ortak noktalar bulmaktayız.

Bir çok noktada farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen çalıştığımız üç aydının temel bazı konularda ortak görüşlere sahip olduklarını görmekteyiz. Paylaştıkları görüşlerin başında her üçünün de demokrasiyi "ideal" ve "en iyi" işleyen alternatifsiz bir rejim olarak benimseyen yaklaşımları gelmektedir. Fakat demokratik rejim içinde ağırlık vermek istedikleri kesim veya kurumlar konusunda ayrılmaktadırlar. Üç düşünürün paylaştığı diğer ortak bir nokta ise ulusal bütünlük konusunda göze çarpmaktadır. Üç düşünür de ulusal bütünlük konusunda aynı hassasiyeti göstermenin yanısıra, dış politika konusunda da milliyetçi bir tutum sergilemektedirler. Kıbrıs konusu, Türki Cumhuriyetler ve Balkanlar konusundaki görüşleri ve tutumları arasında büyük bir paralellik göze çarpmaktadır.

Ancak milliyetçiliğin esası ve harcı konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Soysal'ın milliyetçiliği toprağa dayalı bir ulus anlayışından neşet ederken, Yalçın ve Yalçıntaş'ta milliyetçilik tarihsel ve kültürel ortak geçmiş üzerinde temellendirilmektedir. Soysal'ı Fransız ekseni gelişen ve ulusu aynı toprak parçası üzerinde yaşamaktan ibaret gören "voluntarist" bir milliyetçilik anlayışına, Yalçın ve Yalçıntaş'ı ise ortak kültür ve tarihi esas alan, sınır ötesine uzanan ve Alman romantizmi etkisinde şekillenen "organik" milliyetçilik anlayışına yakın bir çizgide görüyoruz.⁶⁴

⁶⁴ Milliyetçiliğin gelişimi ve değişik tipleri ile ilgili detaylı çalışma için Bkz. K. W. Deutsch, *Nationalism and Social Inquiry into the Foundation of Nationality*, (Cambridge University Press, 1966).

Üç düşünürde ortak olan diğer bir nokta ise her üçünün de normatif analiz ve önerilerde bulunmasında yatmaktadır. Çalıştığımız aydınların üçü de üniversite ortamında bilimsel çalışmalarda bulunmaktadır. Bu nedenle kendilerinden daha çok "pozitivist" bir analiz seviyesinde kalarak "nedir", "nasıldır" veya "nasıl olmuştur" gibi sorulara cevap aramaları beklenmektedir. Oysa üçü de bu noktayı atlayarak "ne olmalıdır" sorusuna cevap aramaya çalışmaktadırlar. Bu nokta üç aydını da Türk modernleşme tarihi boyunca "devletin nasıl kurtulacağını" sorgulayan geleneksel devletçi aydınlarla aynı konuma götürmektedir.⁶⁵ Kendi özgün konumlarından hareketle devletin, kurumların, değerlerin ve toplumun ne olması gerektiği konusunda analizler yapmalarını bu noktaya bağlamak mümkündür.

Türkiye'de "var olan"la "ideal olan" arasındaki ayrım üzerinde yükselen tezler büyük ölçüde bu üç aydında da görülmektedir. Gelişmekte olan toplum aydınlarında bir tavır olarak görülen geleceğe yönelik projeksiyonlar geliştirme yönündeki tutumu burada da bariz biçimde görmekteyiz. Var olan kurumsal ve toplumsal zemin ve platformu yeterli görmeyen Üçüncü Dünya aydınının tipik tavrı, toplumu siyasal, kültürel ve sosyolojik dokusuyla geleceğe taşıma ideali taşıyan Türk aydınlarında da açıkça görülmektedir. Mevcut kurum ve değerlerin modernleşme paradigması karşısında yetersiz olduğunu gören Türk aydınları Tanzimat'tan beri devlet gücünü de yanlarına alarak toplumu top-yekün dönüştürme hamlesi başlatmışlardır. Dönüşümün varacağı nokta ise aydınların kendi referanslarından hareketle formüle ettikleri "ideal toplum" modelinde yatmaktadır.⁶⁶ Gerçekte Türkiye'de bahsettiğimiz zaman dilimini kapsayan dönemde bu aydınlar devlet ve bürokrasi desteğini de yanlarına alarak dönüştürücülük misyonunu yerine getirmişlerdir. Bu nedenle Türkiye'de "aydın" Batı örneğinde olduğu gibi devlet karşısında toplumsal kesimde yer alarak demokratik, sivil toplumsal bir kümeyi ifade etmekten çok, devlet çatısı altında yer alarak, "toplumu aydınlatan", "topluma yol gösteren" aydınlatıcı bir "öncü birlik" misyonunu yüklenmiştir. Böyle olunca Türkiye'de aydın mevcut durumu analiz etmekle yetinen bir sosyal mühendislik boyutunu aşır ve geleceğe dönük normatif projeksiyonlar geliştiriyor.⁶⁷ Bu dönüştürücü tavrı, farklı kimlikler taşımalarına rağmen çalıştığımız üç aydında da ortak bir tutum olarak görmekteyiz.

Soysal, Yalçın ve Yalçıntaş'ı buluşturan diğer bir nokta da askeri yönetimlere karşı gösterdikleri tepkide görülmektedir. Üç akademisyen de Türkiye'nin askeri yönetimler konusunda yeterince deneyim sahibi olduğunu ve edinilen deneyimin askerlerin hep başarısız oldukları yönünde olduğu konusunda hemfikirdirler. Aslında askeri yönetimlere karşı takınılan antipatik tutumu 1980 sonrası dönemde Türk aydınlarında genel bir tavır olarak görmekteyiz. 1950'lerde özellikle Demokrat Parti'ye

⁶⁵Türkiye'de hep devletin yanında yer alan ve onun nasıl kurtarılacağını sorgulayan aydının geleneksel konumu ile ilgili bir tartışma için Bkz. Murat Belge, "Tarihi Gelişme Süreci İçinde Aydınlar", A.g.e.

⁶⁶Türk aydınlarının ideal toplum tiplemesi ile ilgili eleştirel bir yaklaşım için Bkz. Iskender Savaşır, "Aydınların Kibri", *Toplum ve Bilim*, 24 (Kış 1984).

⁶⁷Türkiye'de aydınların geleneksel elitist yaklaşımı ile ilgili detaylı bir çalışma için Bkz. Frededick W. Frey, "Patterns of Elite Politics in Turkey", *Political Elites in the Middle East*, Der. George Lenczowski, (Washington: American Research Enterprise Institute For Public Policy Research, 1975).

karşı bütün ümitlerini orduya bağlayan aydınlar, 1980 sonrasında devleti sınırlamaya zorlayan sivil toplumcu, liberal ve katılımcı demokratik bir çizgiye yönelmişlerdir.⁶⁸ Kuşkusuz bunun altında 1950'den beri görülen devletçi-elit/siyasal-elit çatışmasından ikinci kesimin galip çıkmasının payı büyüktür. Geleneksel olarak devletçi kanat içinde yerini alarak toplumu jakoben bir tavırla dönüştürmeye çalışan aydınlar, demokrasi yönünde kaydedilen gelişmeler karşısında toplumun yanında yerini alarak demokrasiyi savunan bir söyleme yöneldiler. 1980 sonrası dönemde farklılaşan medyada konumlanan aydınlar adeta devlet üzerinde baskı kurmak isteyen, devleti zaman zaman sınırlamaya çalışan sivil toplumcu bir tabana teşkil ettiler. İşte bu aydın tabaka içinde yer alan Soysal, Yalçın ve Yalçıntaş asker gölgesinde şekillenmeyen bir anayasa, cumhurbaşkanı, siyasal kurumlar ve değerler gibi demokratik bir arayışta buluşmaktadırlar.

Bu tür ortak noktalara rağmen Soysal, Yalçın ve Yalçıntaş'ı birbirinden ayıran bazı temel hususları da tespit ediyoruz. Üç aydını farklı kategorilere koyarak birbirinden ayıran hususların başında, yönetimi kimin veya hangi kurumun ağırlığı altında görmek istediklerine ilişkin görüşleri gelmektedir. Bu noktada üç aydın birbirinden keskin çizgilerle ayrılmaktadır. Soysal "devlet" kavramına özel bir önem vermektedir. Toplumun bir minyatürünü oluşturan ve Türk toplumunun geleneksel siyasal kültüründe yüksek bir değere sahip olan devlet, "düzenlilik, istikrar ve devamlılığı" simgelemektedir. Bunun yanı sıra devlet bir toplumu temsil eden soyut ruhsal semboller ve protokolü tekelinde bulunduran bir kurumdur. Bu anlamda devlet sadece toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamı düzenleyen bir kurum olmakla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bir toplumun simgesel boyutunu da oluşturmaktadır. Bir bakıma devlet toplumsal ahenk, harmoni, kalkınma ve gelişmeyi sağlayan temel ve görünmez dinamik ve üst çatıyı oluşturmaktadır.

Aslında devletin somut araçsal bir kurumun ötesine taşınması, onu insan üstü *transcendental* (aşkın) bir kurum olarak bireysel ve toplumsal yaşamın nihai hedefi haline getirir.⁶⁹ Böylesi bir oluşum içinde devlet insan veya toplum için olmaktan çıkar; birey ve toplumsal gruplar, kısaca toplumun kendisi devlet ve devletin öncelikleri ve amaçlarına hizmet eden birer araca dönüşürler. Oysa rutin ve simgesel boyutundan hareketle devleti toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın önüne koyan bir anlayış, toplumsal gelişmenin önüne kalıplaşmış, tekdüze şablonlar koymakla sınırlı kalmayacak, aynı zamanda bireyleri aşkın bir devlet çatısı altında konumlanan sınırlı bir iradenin amaçları doğrultusunda araçsallaştıracaktır. Sonuçta esas olan bireylerin ve toplumun mutluluğu olmaktan çıkacak, devlet imkanlarını elinde bulunduran sınırlı bir kadronun mutluluğu oluverecektir.

Soysal toplumsal kalkınma ve gelişmeyi de bir ödev olarak devlete yüklemektedir. Devletin önceliği ve nezaretinde şekillenmeyen bir iktisadi politika kişiler arası

⁶⁸1950'li yıllarda *Forum* dergisinde yer alan Aydın Yalçın ve Mümtaz Soysal 1957-1960 yıllarında Demokrat Parti'ye karşı yürüttükleri ortak mücadelede tüm imitlerini orduya bağlamışlardı. Orduya karşı yakınlığı ve sıcak ilgiyi Soysal 1960'ların başlarında çıkan *Yön* dergisinde de sürdürmüştür. Bkz. Hikmet Özdemir, *Sol Kemalizm*, (Ankara: İz, 1993).

⁶⁹*Transcendental* (aşkın) devlet anlayışını ortaya atan ilk düşünür Hegel'dir. Hegel'in devlet anlayışı bireyi tamamen görünmez kılan ve üstten kuşatan tarihsel bir devlet anlayışına dayanmaktadır. Bkz. T.M. Knox, (Çev. ve Der.), *Hegel's Philosophy of Right*, (New York, London and Oxford: Oxford University Press, 1967).

dengesizliklere yol açacağı gibi, bölgeler arasında da bir uçuruma sebebiyet verecektir. Böylesi bir politika toplumsal kesimleri birbirinden uzaklaştırdığı gibi uçuruma varan gelir dağılımı adaletsizliği, dolayısıyla toplumsal eşitsizliklere ve tekelleşmelere de yol açacaktır. Bunun yanısıra bazı grupların diğer kesimler üzerinde mutlak üstünlük ve baskı kurmasına yol açacaktır. Soysal'ın özelleştirmeye karşı gösterdiği tepkinin kökeninde de bu gerekçe yatmaktadır. Çünkü özelleştirme, güçlü ülkelerin sonuçta sermaye ve teknolojisi aracılığıyla zayıf olan ülkeler üzerinde üstünlük ve baskısına yol açacaktır. Soysal'ın bu konudaki endişeleri bazı haklı gerekçelere dayanıyor olmakla birlikte, Batı'da görülen örnekleri itibarıyla, ekonomik yaşama devlet müdahalesinin yoğun olduğu sosyal kontekstlerde, ekonomik kaynaklar topluma transfer edilmediği gibi, ekonomik olarak güçlü bir devlet karşısında ekonomik açıdan zayıf ve güdük bir toplumun bulunmasına da yol açılmaktadır. Bu da nihayetinde demokrasinin hayat damarlarından biri olan ekonomik çıkar gruplarının ortaya çıkmasına, dolayısıyla toplumsal insiyatife dayanan bir demokrasinin güdük kalmasına yol açmaktadır.⁷⁰ Kısaca siyasal ve ekonomik açıdan güdük bir toplum, siyasal, ekonomik ve ideolojik güçle donanmış bir devletle karşı karşıya kalmakta ve sonuçta kaybeden toplumsal taraf olmaktadır.⁷¹

Soysal'daki devlet kavramı Yalçın'da parlamentoya tekabül etmektedir. Gerçi Yalçın'ın da yazılarında devlet ve devlet ciddiyetine büyük önem verildiğini görmekteyiz. Ancak Yalçın'da, Soysal'da olduğu gibi devlet toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamı çepeçevre kuşatan kapsayıcı (inclusive) bir kurum değil, toplumsal tarafları uzlaştıran araçsal bir kurumdur. Yalçın "devlet geleneği" yerine "parlamento geleneği"ni yerleştirmeye çalışmaktadır. Çünkü toplumu devletin simgesi altında bütünleştiren yekpare bir vücut olarak değil, farklı çıkarlar etrafında örgürlenmiş bir yapılar mozayikliği olarak telakki etmektedir. Kısaca toplumsal ve siyasal taraflar vardır. Fakat bu taraflar bir kez parlamenter yapıyı ortaya çıkardılar mı artık görevleri biter. Bu noktadan sonra sosyal gruplar siyasal arenadan çekilir, yerlerine parlamenter yapı geçer. Artık parlamento toplum ile devlet arasındaki temel aracı görevi üstlenir ve toplumsal çıkar ve beklentilerin temsilciliğini yapar.

Siyasal görüşlerini yansıtan yazıların çoğunda Yalçın bireyleri "vatandaşlar" bütünü olarak formüle etmektedir. Yalçın, ortak iradenin tercümanı olan parlamentonun ortaya çıkışına ilişkin görüşlerinde J.J. Rousseau paralelinde bir görüş serdetmektedir. Rousseau'da toplumun esası bireye dayansa da bireyler bir kez sözleşmeyi gerçekleştirdiler mi artık tek tek ve bireysel olarak görev ve misyonları biter, bundan sonra Genel İrade devreye girmeye başlar. Genel İrade ortaya çıktıktan sonra Rousseau, bireylerin özel irade beyan eden bir farklılaşmaya gitmelerini siyasal yapı için tehlike olarak değerlendirir.⁷²

⁷⁰Demokrasi ile ekonomi arasında sıkı bir paralelliğin olduğu yönündeki argüman siyaset bilimi literatüründe genel olarak kabul edilen bir tartışmadır. Ekonomi-demokrasi ilişkisini detaylı analiz eden bir çalışma için Bkz. Vicky Randall and Robin Theobald, *Political Change and Underdevelopment*, (Durham and North Carolina: Duke University Press, 1985).

⁷¹İktisadi hayatın kontrolünün aynı zamanda toplumsal yaşamın da kontrolü anlamına geldiği ve neticede bireylerin özgürlüklerini kısıtlayıcı bir siyasal ortam doğurduğu yönünde en kapsamlı argümanı ortaya atan düşünür Hayek oldu. Bkz. Friedrich V. Von Hayek, *Kölelik Yolu*, Çev. Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayını, 1995).

⁷²Bkz. Jean J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, (İstanbul: Adam, 1984).

Aslında Rousseau toplumsal sözleşme aşamasına kadar liberal bir görüntü çizmekte, ancak Genel İradeden sonra otoriter bir çizgiye kaymakta ve sivil topluma kapıyı kapatmaktadır.

Yalçın'da da Rousseau'nun Genel İradesine tekabül eden parlamentonun ortaya çıkışından sonra artık tarafların "asgari müşterekler"de uzlaşarak parlamento dışındaki arayışlara son vermeleri gerekiyor. Yalçın vatandaşları bu noktadan sonra bütüncül bir yapı olarak telakki eder ve parlamento dışındaki arayışlara sempatik bakmaz. Hele Güneydoğu konusuna ilişkin görüşlerinde Yalçın, "Türklüğün" dışında gerek demokratik, gerekse anti-demokratik platformlardaki her tür arayışı tehlikeli sayarak şiddetle redetmektedir. Hatta Türk dilinin dışında herhangi bir dilin konuşulmasını genel kültür açısından şiddetli bir tehlike olarak telakki ederek, etnik, dinsel, kültürel veya ideolojik her tür ayrışma ve farklılaşmaya şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu noktada Soysal'ı daha açık ve özgürlükçü olarak görmekteyiz. Soysal "soyut simgeler ve protokoller bütünü" olarak tanımladığı devlete ağırlık vermesine rağmen, toplumsal grupların parlamento dışındaki arayışlarını desteklemektedir. Hatta şiddete varmayan her tür farklılaşmayı demokratik açıdan fonksiyonel bularak, toplumsal farklılaşma ve otonomileşmeyi ifade eden sivil toplumcu bir görüntü çizmektedir. Oysa Yalçın, bu tür kesimlerin parlamento dışındaki haklı-haksız tüm arayışlarını siyasal sistem açısından tehlikeli sayarak bütüncül bir toplum biçimi ortaya koyar. Kısaca, Yalçın geniş çaplı özgürlüklere ve sosyolojik farklılaşmaara karşı bir liberalden asla beklenmeyecek kadar katı ve sert bir tavır takınmaktadır.

Yönetimde ağırlığı açık biçimde topluma veren ve egemenlik ilkesini toplumun rızasına dayandıran bir anlayışı Yalçıntaş ortaya koymaktadır. Yalçıntaş devlet-merkezli ve devletin öncelikleri doğrultusunda şekillenen bir siyasal yapılanmada özgürlüklerden, halkın egemenliğini esas alan bir demokrasiden ve toplumsal örgütlenmelerden söz edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre toplum/devlet ikileminde ağırlığın topluma verilerek devletin toplumsal iradeyi en iyi biçimde temsil edecek bir yapıya büründürülmesi gerekir. Yalçıntaş hemen hemen tüm yazılarında Türkiye'deki devletin mevcut yapısının aşırı merkezizetçi ve tek partinin ilkeleri doğrultusunda yapılan bir görüntü çizdiğini, bundan dolayı da toplumsal iradeyi tam olarak yansıtmadığını vurgulamaktadır. Devletin, fonksiyonlarından bir kısmını toplumsal gruplara bırakması gerektiği noktasının aluru sık sık çizerek vurgulayan Yalçıntaş, toplum iradesi ekseninde bir demokratik arayışı savunmaktadır. Bu anlayışa göre devlet farklı çıkar, beklenti ve değerlere sahip sosyal gruplar tarafından çepeçevre kuşanılmalıdır.

Yalçıntaş'ın Türkiye'deki devlet/toplum ayrımındaki uzaklığı bunca vurgulamasının altında, devletin tek parti dönemindeki (1923-1950) yapılanması ve uygulamaları yatmaktadır. Bu düşüncenin arkasında, halkı topyekün Müslüman bir ülkede toplumsal değerleri gözardı eden, topluma tepeden değerler dayatan ve bu yönde baskı kuran bir devlet telakkisi yatmaktadır. Bu noktadan hareketle Yalçıntaş için en korkulu şey tek parti dönemi ortamına tekrar geri dönmektir. Bununla birlikte Yalçıntaş, toplumu faklı çıkarlar etrafında toplanmış olsalar da tamamen aynı din ve değerleri paylaşan bir bütün olarak gördüğü için yönetimle ilgili temel konuların bu irade tarafından onaylanmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim Soysal ve Yalçın'ın aksine Yalçıntaş'ın cumhurbaşkanının seçimi de dahil olmak üzere bir çok temel konunun halk iradesine dayandırılması yönündeki ısrarının altında yatan düşünce buraya dayanmaktadır.

Üç aydının Türk demokrasisinin bugünkü problemlerini analiz ederken temel kriter olarak aldıkları referanslar da farklılaşmaktadır. Sözelimi Soysal ve Yalçın Türk demokrasisini sık sık Batı demokrasileri ile kıyaslamakta ve bu noktadan hareketle karamsar bir tablo çizmektedirler. Batı'yı referans almalarına rağmen Batı içinde başvurulan referans da değişmektedir. Soysal Fransız demokrasisini referans alırken, Yalçın'ın kriter aldığı demokrasi Anglo-Sakson demokrasileri olmaktadır.

Fransız siyasal yapılanması devlet-merkezli bir yapılanmaya dayanmaktadır. Bu yapılanmada çok güçlü olan devletçi gelenek, kolektivitneyi önplana çıkaran ve toplumu kuşbakışı bir projeksiyonla topluca dönüştürmeyi öngören jakoben bir geleneği de barındırmaktadır. Oysa Anglo-Sakson gelenek bireyi eksen alan bir aydınlanmadan hareketle, toplum merkezli bir siyasal yapıyı öngörmektedir.⁷³ Bu gelenekte siyasal faaliyetlerin merkezi de büyük ölçüde parlamento olmaktadır. Nitekim İngiltere'de demokrasinin nüvesini parlamentodaki Whig'lerle Torry'ler oluşturmaktadır. Bu iki farklı gelenek Soysal ile Yalçın'ı farklı sonuçlara götürmektedir. Fransız geleneğinden hareket eden Soysal dikkatini devlet geleneği üzerinde yoğunlaştırırken, Anglo-Sakson geleneğe başvuran Yalçın parlamento geleneği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Yalçın'ın referansı ise tamamen farklıdır. Yalçın'ın dış geleneklere gitmeden, bugünkü durumu 1930'lar Türkiye'si ile kıyaslayarak değerlendirmektedir. Bunun yanısıra Türkiye'yi zaman zaman İslam ülkeleri ile kıyaslamaktadır. Durum böyle olunca Soysal ve Yalçın'ın aksine Yalçın'ın oldukça iyimser bir tablo çizmektedir. Türk demokrasisi bugün devleti topluma daha saygılı olmaya ve toplumun rengine bürümeye zorlamaktadır. Bugün toplumsal referansı ve halkın iradesini temel alan Türkiye 1930'ların Türkiye'si ile kıyaslanamayacak kadar geniş özgürlük ve serbestiyete ulaşmış durumdadır. Bunun yanısıra, "Türkiye İslam ülkeleri arasında demokrasi ile yönetilen tek ülke" olma başarısını göstermektedir.

Temel alınan referanslar üç aydını toplum topografyası hakkında da farklı sonuçlara götürmektedir. Her üç düşünür de toplumu tümüyle ilgilendiren değerlerden söz etmektedirler. Soysal'a göre ülke problemleri varken tarafların sadece kendi çıkarlarını önplana çıkararak siyaset yapmaları etrafında daha farklılaşmış bir bünye olarak görmekte ve bu yöndeki modeli Osmanlı millet sistemine dayandırmaktadır. Kısaca toplumun farklı çıkar veya değerler etrafında toplanmasında bir sakınca görmemektedir. Yalçın ise bu noktada tamamen farklı düşünmektedir. Onun için bir farklılaşmadan bahsedilecekse o da ancak devlet organları (yasama, yürütme ve yargı) içindeki farklılaşım ile sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte toplumsal düzeydeki siyasal sistemin amaçları açısından zorunlu ve ılımlı farklılaşmalar da (medya, sendika, odalar birliği vb.) hoş görülebilir. Ancak farklılaşma kültürel ve ideolojik boyutlara uzanıyorsa bu artık fonksiyonel omaktan çıkar ve Türkiye'nin modernleşme çabaları önünde önemli bir engel teşkil eder.

⁷³ Fransız ve İngiliz devlet yapılanmasını karşılaştırmalı analiz eden detaylı bir çalışma için Bkz. Bertrand Badie and Pierre Birnbaum, *The Sociology of the State*, İngilizce'ye Çev. Artur Goldhammer, (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1983).

Sonuç

Diyebiliriz ki, 1980 Askeri Müdahalesi demokratik rejimin, aydınların düşüncesindeki alternatifsizliğini pekiştirmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede, demokratik kurumların tamamen yerleşememesinden kaynaklanan problemler karşısında, zaman zaman otoriter rejimlere ümit bağlama sürecine giren aydınlar, 1980 Askeri Müdahalesi'ni takiben demokratik mekanizma içinde çözülmeyen problemlerin otoriter rejimlerde hiç çözülmediğini görünce demokrasiye daha bir işiyakle sarılmışlardır. Nitekim dört yıllık yazılarından hareketle analiz ettiğimiz üç kesim aydınları da demokratik rejime karşı hiçbir alternatif görmeme noktasında aynı tutum ve tavır sergilemektedirler. Bu siyasal model olarak demokrasinin alternatifsiz biçimde benimsenmiş olmasına karşın demokratik rejim içinde ağırlığın kimde olacağı, sosyal topografya, devlet/toplum ilişkisi ve sosyal örgütlenmeler gibi bazı konularda ayrılmaktadır. Esasen bu ayrışma da demokratik bir yapılanma için zengin bir malzeme teşkil etmektedir. Demokrasinin en iyi beslendiği kaynağın, "farklılıklar"a dayalı çoğulcu bir ortam olduğunu düşündüğümüzde üç kesimin yansıttığı farklı argümanların da ne kadar fonksiyonel olduğunu görürüz.

Bu çalışmada varılan diğer bir sonuç da Türkiye'deki sosyal demokrat, liberal ve milliyetçi/muhafazakar söylemlerin siyaset felsefesi literatüründeki genel geçer tanımlamalardan oldukça farklı olduğu noktasında yatmaktadır. Siyaset felsefesi literatüründeki milliyetçi/muhafazakar düşünce ile Sosyal arasındaki yakınlık ile, gene bu literatürdeki sosyal demokrat veya liberal düşünce ile Yalçıntaş arasındaki yakınlık aslında Türkiye'de bu kesimlerin hiç de sanıldığı kadar birbirinden uzak olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde liberal sağ kimliği ile bilinen Yalçın'ın milliyetçi/muhafazakar hatta koyu bir milliyetçi düşünceye olan yakınlığı da bu düşünceyi desteklemektedir. Ancak üç kesim arasındaki diyalog noksanlığının tarafları birbiri hakkında oumsuz düşüncelere sevk ettiğini görmekteyiz.

Türk toplumunun tarihsel arka-planında yatan farklı gelenekler belki de Türkiye'deki üç kesimi buluşturan temel faktörü oluşturmaktadır. Nitekim bu gelenekte bir yandan güçlü, merkezîyetçi-paternal bir devlet geleneği, bir yandan da zayıf da olsa farklılaşmaya müsamaha gösteren bir sivil toplum geleneği mevcuttur. Bununla birlikte, geleneksel siyasal alan hem dinsel bir yapı andıracak kadar dinle içiçe geçmiştir; hem de seküler bir yapı andıracak kadar devlet/din ilişkisini örfî ve rasyonel düzenlemelere dayandırmıştır. İşte bu farklı ve karmaşık tarihsel arkaplan, Türkiye'deki farklı üç kesimin buluşma noktasını teşkil etmekle birlikte demokratik yapılanmayı da bu kesimlerin alternatifsiz bir buluşma noktası haline getirmiştir.